

BRONZURI ROMANE DE LA GHERLA

Articolul de față își propune să prezinte 136 de obiecte de bronz inedite, recoltate între anii 1981—1983, din zona castrului de la Gherla¹. Majoritatea pieselor (95%) provin din descoperiri întâmplătoare făcute în punctul „Stăvilar”², restul fiind recoltate de pe suprafața castrului³. Alte câteva piese de bronz din Gherla au fost prezentate cu 17 ani în urmă⁴, iar fibulele au beneficiat, deja, de un studiu amănunțit⁵.

Din motive de spațiu, am exclus din prezentarea de față piesele nedeterminabile sau cele care se repetă în mod stereotip.

Obiectele au fost împărțite după destinația lor, în: I. Atașe de vase, II. Piese de mobilier, III. Piese de echipament militar, IV. Piese de harnașament. Aplice și pandantivele, cu rol decorativ (V), au fost separate de piesele de harnașament sau echipament militar pentru că atribuirea lor numai uneia din cele două categorii ar fi hazardată în stadiul actual al cercetărilor, deși majoritatea acestor piese decorau, probabil, harnașamentul cailor.

1. Atașe de vase (Fig. 1/1, 2/2—4).

Primele două piese din catalog sunt toarte de *oenochoe*, o cană pentru turnat lichide. Mai întreagă este nr. 1, care prezintă în punctul de curbură maximă o excrescență cu un pin, ce permitea sprijinirea degetului pentru a facilita turnarea lichidului.

Aceeași caracteristică o au toartele de bronz de la Zlatna⁶ și un fragment de la Porolissum⁷. Cămile cu toarte de acest fel reprezintă tipul 128 a lui Eggers (cană gallo-romană de tip Överbo, respectiv Ceke-Ceykov)⁸.

Ca datare, acest tip poate fi încadrat în orizonturile cronologice B₂/C₁ și C₁ (respectiv între anii 150—213) pe baza importurilor în

¹ Țin să mulțumesc pe această cale d-lui cercet. Dr. Radu Ardevan, care mi-a permis să public acest material, d-lui cercet. Sorin Cociș, care mi-a pus cu amabilitate la dispoziție desenele în creion și d-lui lector Alexandru Diaconescu, pentru sfaturile date.

² Acest punct este în fapt o mică cascadă artificială, unde apa râului Someșul Mic — care erodează partea vestică a castrului — depune piesele aduse.

³ Conform Registrului de inventar al Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, obiectele au fost culese „după buldozer”.

⁴ N. Gudea, I. Chifor, în *ActaMP*, II, 1978, p. 63—64.

⁵ S. Cociș, R. Ardevan, Rodica Pintea, în *ActaMP*, XVI, 1992, p. 321—338.

⁶ G. Téglás, în *ArchÉrt*, XXII, 1902, p. 9.

⁷ Gudea 1989, cat. nr. 9, p. 692; pl. CCXXX/9, p. 1089.

⁸ H. J. Eggers, *Der römische Import im freien Germanien*, Hamburg, 1951, p. 171.

Barbaricum. Descoperirile din provinciile renane și dunărene indică o datare mai largă, între 150—300⁹.

A doua toartă de la Gherla, nr. 2, cu același motiv în formă de frunză stilizată, provine de la o *onenochoe* de dimensiuni mai reduse, dar nu se poate preciza dacă se încadrează în același tip de cană.

Piese nr. 3, 4 reprezintă atașe de ploscă (*ampulla*), efect aflat în dotarea soldatului atât infanterist cât și cel călare. Piese se seamănă foarte mult cu atașele de *situla*, care au însă urechea de prindere dispusă paralel cu buza vasului și nu perpendicular ca în cazul de față. În plus, atașele de *situla* sunt drepte, fiind aplicate pe o suprafață relativ cilindrică, în timp ce atașele de *ampulla* sunt ușor curbe, fiind aplicate pe un vas de formă discoidală¹⁰.

Ampulla servea pentru păstrarea apei sau vinului. Analogii pentru piesele de la Gherla s-au găsit la Buciumi¹¹. Folosirea pe scară largă a acestor obiecte nu permite stabilirea unui orizont cronologic, iar lipsa unui context stratigrafic împiedică datarea împreună cu alte obiecte.

II. Piese de mobilier (Fig. 2/5—7).

Piese din catalog nr. 5, 6 sunt binecunoscute „mânere de casetă”. Exemplarele de la Gherla, din care unul (nr. 5) păstrat întreg, se încadrează între mânerele cu reprezentări de pantere ce țin un chip uman. O analogie perfectă se găsește la Ulpia Traiana¹².

Piesa nr. 6 este un fragment de mâner, reprezentând un delfin. Acest gen, cu delfini afrontați este foarte frecvent în Dacia¹³.

Nici un exemplar nu se poate data mai precis decât sec. II—III.

Butonul în formă de clopot (cat. nr. 7) a fost considerat, indeobște picior de casetă. După forma orificiului, în care se introducea știftul de fier, piesa se încadrează în tipul 1 al Lindsay Allason-Jones¹⁴. Autoarea consideră, pe baza descoperirilor, că acest timp se întâlnește cu precădere în mediul militar¹⁵, unde putea servi atât ca piesă de mobilier cât și ca balama pentru teacă de *dolabra*¹⁶ sau mâner de pumnal¹⁷. De aceea, considerăm că în absența oricărui indiciu este dificil de precizat dacă butonul de la Gherla a servit ca piesă de mobilier sau de echipament militar. Asemenea piese se întâlnesc în Dacia la Porolissum¹⁸, Buciumi¹⁹.

⁹ Ulla Lund Hansen, *Römischer Import im Norden*, Kobenhavn, 1987, p. 68—69.

¹⁰ Vezi plosca (*ampulla*) întreagă de la Rainau-Buch (Aalen, Limesmuseum), cf. M. Junkelmann, *Die Legionen des Augustus*, Mainz am Rhein, 1986, pl. 66 a.

¹¹ Gudea 1972, pl. CXVI/4.

¹² Alicu — Cocîș 1994, p. 113, nr. 780, pl. 55, nr. 780.

¹³ Diaconescu — Opreanu 1987, p. 54—55, fig. 1/4—5; Gudea 1989, p. 693, nr. 7, 9, 10; pl. CCXXX/7, 9, 10.

¹⁴ Lindsay Allason-Jones, în *The Production and Distribution of Roman Military Equipment. Proceedings of the Second Roman Military Equipment Research Seminar*, BAR, (I. Series 275), 1985, p. 95.

¹⁵ Idem, *op. cit.*, p. 97.

¹⁶ Idem, *op. cit.*, p. 100; p. 101, pl. III.

¹⁷ Idem, *op. cit.*, pl. IV.

¹⁸ Gudea 1989, p. 694, nr. 6—31, pl. CCXXXII/6—31.

¹⁹ Gudea 1972, pl. CXVIII/1. Piesa de la Buciumi se încadrează în tipul 2.

Privitor la datarea acestor obiecte, autoarea arată că, peste tot unde au fost descoperite, ele se întind pe un interval cronologic extrem de larg, respectiv secolele I—III²⁰.

III. Piese de echipament militar (Fig. 3/8—28, 4/29—48, 5/49—53).

O primă categorie o constituie garniturile de centură. Acestea constau din catarama (nr. 8—10), aplici fixate cu nituri (nr. 11—26) și capete de curea (nr. 29). *Balteus*-ul (diagonala de care se atârna *spatha*) avea ca garnituri închizători²¹, aplici²² și capetele de curea (nr. 27, 28).

Cataramele descoperite la Gherla se încadrează în tipul, cataramelor cu ureche de prindere dreaptă²³. Ele se atașează la garniturile de centură prin intermediul unei tije metalice sau a unei curelușe de piele, după cum o arată descoperirea de la Osterburken²⁴. În Dacia catarama de acest tip s-au găsit la Buciumi²⁵ și Porolissum²⁶.

În ce privește datarea, piesele de la Osterburken sunt în contexte databile post 150, la Hedderheim (150—200), Dura-Europos post 165²⁷.

Aplicile de centiron de la Gherla sunt toate traforate (lucrate în tehnica *opus interrabile*) și pot fi împărțite în trei categorii: aplici cu ramă rectangulară (nr. 11—18), aplici cu forme rotunjite (nr. 19—24), aplici în formă de literă (nr. 25—26).

Aplicile cu ramă rectangulară se prindeau între ele prin balamale (nr. 18) sau erau fixate prin nituri (nr. 12, 13, 15, 16). Piesa nr. 11 servea pentru prinderea cataramii, ca în cazul de la Osterburken²⁸. Decorul traforat este extrem de variat, de la un decor geometric (nr. 12) la unul vegetal (nr. 16), sub formă de *pelta* (nr. 15) sau *tabula ansata* (nr. 14). Varietatea mare a formelor de decor l-a determinat pe Oldenstein să le considere elemente decorative locale²⁹. Totuși, singura piesă întreagă (nr. 12) are un decor similar cu o aplică de centiron de la Porolissum³⁰, dar și cu cele de la Zugmantel³¹, Stockstadt³², Osterburken³³.

Piesele de formă rotunjită prezintă, la rândul lor, un decor traforat variat cu motivul volutelor (nr. 19, 20) în formă de *pelta* (nr. 21, 22, 24). Analogii pentru astfel de aplici sunt în Dacia la Porolissum³⁴.

Elementele de datare pentru aceste piese au fost descoperirile de la Osterburken, Dura-Europos, Niederbieber, care indică mijlocul seco-

²⁰ Lindsay Allason-Jones, *op. cit.*, p. 102.

²¹ L. Petculescu, în *Potaissa*, II, 1980, p. 55—62.

²² Idem, în *MN*, VII, p. 69; idem, în *Roman Frontier Studies. Proceedings of the XVth International Congress of Roman Frontier Studies*, Exeter, 1989, p. 395.

²³ Oldenstein 1976, p. 213—216; cat. p. 276—277, pl. 76—77.

²⁴ Idem, *op. cit.*, p. 214, pl. 75, nr. 997.

²⁵ Gudea 1972, p. 69, nr. 7, pl. LXXI/34.

²⁶ Gudea 1989, p. 675, nr. 12—25, pl. CCXXII/12—25.

²⁷ Oldenstein 1976, p. 215—216.

²⁸ Vezi nota 24.

²⁹ Oldenstein 1976, p. 197.

³⁰ Gudea 1989, p. 645, nr. 2, pl. CCVII/2.

³¹ Oldenstein 1976, pl. 62, nr. 795.

³² Idem, *op. cit.*, pl. 62, nr. 796.

³³ Idem, *op. cit.*, pl. 62, nr. 797.

³⁴ Gudea 1989, p. 654, nr. 12, 21, pl. CCXI/12, 21.

lului II și începutul secolului III. În general, s-a acceptat intervalul cronologic dintre ultima treime a secolului II și jumătatea secolului III³⁵.

A treia categorie a aplicilor de centură o constituie cele în formă de literă (nr. 25, 26). Asemenea fragmente au fost identificate ca aparținând unor garnituri cu inscripția „VTERE FELIX”³⁶. Ele puteau fi purtate atât de infanteriști cât și de cavaleriști³⁷. Aria lor de răspândire se limitează — cu excepția descoperirilor de la Lyon și Dura-Europos — la zona Dunării de Mijloc și de Jos. În Dacia, analogii se cunosc la Potaissa, Slăveni, Micia, două descoperiri în județul Hunedoara, Porolissum³⁸. Ca datare, exemplarul de la Potaissa e încadrat între 222—271, cel de la Slăveni în jurul anului 250. Corelate cu cele de la scara Imperiului se poate stabili un interval cronologic plasat între a doua jumătate a secolului II și 250—270³⁹.

Curelele de *cingulum* se terminau cu capete de curea cu balama (nr. 29). Analogii, dar cu decor, se găsesc în Pannonia⁴⁰, dar și în *Barbaricum*⁴¹, fiind datate în secolul III⁴².

Piese catalog nr. 27, 28 sunt capete de *balteus*, analogii găsindu-se la Thorsberg⁴³. Lucrate în *opus interrasile*, acestea se prindeau de garnitura anterioară prin intermediul unei balamale, iar pe cureaua *balteus*-ului prin intermediul niturilor, după cum o atestă orificiile circulare păstrate la cele două piese. Nu se cunosc analogii în Dacia. Ca datare, piesele din această categorie sunt atestate în a doua jumătate a secolului II — secolul III⁴⁴.

Putem afirma că garniturile de centiron și *balteus* traforate se datează, prin urmare, în ultima jumătate a secolului II — secolul III. Ele sunt de atribuit călăreților din *ala II Gallorum et Pannoniorum* prezenți la Gherla încă din 110⁴⁵.

Tot ca element vestimentar sunt și capetele de curelușă (nr. 30—48). Ele constituie cele mai frecvente artefacte din bronz găsite la Gherla (20 buc.). Rolul lor era de a nu permite capetelor de piele ale curelelor să se răsucescă⁴⁶. Oldenstein consideră că asemenea piese puteau aparține „Hangenschurtz”-ului⁴⁷. După cum se știe capetele de „Hangenschurtz” sunt mult mai grele decât piesele din cazul de față. Este greu de presupus că într-un castru de cavalerie, cum este cel de la Gherla, capetele de curelușă să provină de la o asemenea piesă de echipament militar, care nu este caracteristică cavaleriștilor. În primul rând, aceste

³⁵ Oldenstein 1976, p. 197.

³⁶ Vezi nota 22.

³⁷ L. Petculescu, în *MN*, VII, p. 70.

³⁸ Idem, în *Roman Frontier Studies* (vezi și nota 22), p. 392—393, fig. 74, 1. Totodată, discută aplica în formă de „R” de la Porolissum (vezi Gudea 1989, pl. CCXIII/1).

³⁹ Idem, *op. cit.*, p. 394.

⁴⁰ H. Antal, în *ArchErt*, 30, 1910, p. 246—247, fig. 9.

⁴¹ R. R. Madyda-Legutko, în *Archeologia. Rocznik Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk*, XLII, Warszawa, 1991, p. 93, pl. IV/3a, 3b.

⁴² Idem, *op. cit.*, p. 96—97.

⁴³ Idem, *op. cit.*, p. 109.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *IDR*, I, DiplD III, din 2 VII 110.

⁴⁶ Oldenstein 1976, p. 142.

⁴⁷ Idem, *op. cit.*, p. 142—143.

curelușe (*fascies*) le întâlnim la încălțăminte. Prezența lor într-un castru de *ala* se poate explica prin utilizarea acestor curelușe la prinderea pintenilor.

Tipologic, după formă, piesele se încadrează între cele lanceolate⁴⁸, exemplarele nr. 46—48 constituind varianta cu buton terminal. Acest tip este considerat ca fiind foarte răspândit în provinciile de graniță⁴⁹. De altfel, numeroase analogii se întâlnesc și în Dacia la Buciumi⁵⁰, Porolissum⁵¹, Ulpia Traiana⁵².

Încadrarea cronologică este foarte largă. Cele de la Buciumi sunt datate în prima jumătate a secolului II, dar utilitatea lor merge până în prima jumătate a secolului IV conform analogiei de la Dorweiler⁵³.

Piesele din catalog nr. 49—52 sunt buterole. Aceste piese provin de la teci, care nu au rame metalice ca armătură (cum sunt tecile de *gladius* de secol I) ci cele două prăsele de lemn ale tecii erau fixate prin intermediul buterolei, care era presată la partea inferioară a tecii. Buterolele sunt specifice pentru tecile de *spatha*.

Exemplarele de la Gherla aparțin tipului de formă rotundă în *pelta*⁵⁴. Piese asemănătoare în Dacia sunt la Buciumi⁵⁵, Porolissum⁵⁶.

Ca datare, buterolele sunt atestate în a doua jumătate a secolului II și în cursul secolului III.

Piesa nr. 53 ridică probleme în ceea ce privește utilitatea ei exactă. După formă și dispunerea orificiilor de prindere a niturilor, piesa se încadrează la tipul „aplicilor de formă alungită”⁵⁷. Pe baza analogiilor de la Nijmegen și Kapersberg se presupune că asemenea piese erau folosite ca întăritoare de teacă (în primul caz) sau garnitură de casetă (al doilea caz)⁵⁸. Astfel că este greu de precizat dacă exemplarul de la Gherla avea o utilitate militară sau civilă. Oricum, nu avea un rol funcțional, fiind doar o aplică.

Ca datare, pe baza descoperirilor din siturile arătate mai sus, la care se adaugă și cea de la Cichester, se consideră că apariția lor ar fi posibilă la mijlocul secolului II⁵⁹. În Dacia nu se cunosc analogii.

IV. Piese de harnașament (Fig. 6/54—67, 7/68—70).

Cele mai frecvente piese (14 fragmente) din această categorie sunt fragmentele de carabinieră (nr. 54—67). Numărul mare este explicabil întrucât erau piesele care asigurau distribuirea diferitelor curele de harnașament. Funcționalitatea acestor piese a fost deja discutată⁶⁰.

⁴⁸ Idem, *op. cit.*, p. 142, 144.

⁴⁹ Idem, *op. cit.*, p. 142—143.

⁵⁰ Gudea 1972, p. 70, nr. 1—21, pl. LXXI/1—21.

⁵¹ Gudea 1989, p. 658, nr. 13—46, pl. CCXIII/13—46, p. 660—662, nr. 1—49, pl. CCXIV/1—49.

⁵² Alicu — Cociș 1994, p. 105 nr. 684—686, pl. 33/684—686.

⁵³ Oldenstein 1976, p. 144.

⁵⁴ Idem, *op. cit.*, p. 110.

⁵⁵ Gudea 1972, pl. CXV/22.

⁵⁶ Gudea 1989, p. 589, nr. 12—16, pl. CLXXX/12—16.

⁵⁷ Oldenstein 1976, p. 200, pl. 66, nr. 868.

⁵⁸ Idem, *op. cit.*, p. 200—201.

⁵⁹ Idem, *op. cit.*, p. 201.

⁶⁰ Diaconescu — Opreanu 1987, p. 64.

După M. C. Bishop carabinierile se împart în trei mari categorii în funcție de distribuitorul pe care se atașează: carabiniere ce se atașează pe verigă, carabiniere care se atașează la un distribuitor fix cu anse și cele pentru *phallerae*. Carabinierile de la Gherla sunt prost păstrate și prin urmare nu putem aplica clasificarea lui Bishop, care are în vedere forma corpului carabinierii⁶¹. Pe baza descoperirilor recente de la Ulpia Traiana, de unde au apărut nu mai puțin de trei joncțiuni în formă de verigă⁶², putem afirma că fragmentele mari (nr. 54, 55, 60) provin sigur de la joncțiuni în formă de verigă, ce erau, poate, dispuse pe pieptul calului și părțile laterale ale corpului. Fragmentele nr. 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64 pot proveni atât de la joncțiuni pe inel, dar de mici dimensiuni, probabil, de căpăstru, sau de la un distribuitor fix, cum ar fi, de exemplu, nr. 68. Carabinierile nr. 65—67, fiind foarte mici, provin de la distribuitoare fixe de curele.

Privitor la datare putem afirma că în stadiul actual al cercetărilor, carabinierile nu pot fi încadrate cronologic datorită utilizării lor îndelungate. Și în Dacia, carabiniere apar în toate nivelurile. La Ulpia Traiana, ele apar în context traianic, iar la Gilău pe toată durata funcționării castrului⁶³.

Din descoperirile de la Gherla provine un distribuitor fix de curele (nr. 68). Piese identice s-au găsit la Buciumi⁶⁴, Inlăceni⁶⁵, Ulpia⁶⁶. În ceea ce privește datarea acestei piese, ca și în cazul carabinierelor, nu putem să precizăm un interval cronologic mai exact decât perioada funcționării castrului de la Gherla.

Piesa nr. 70 reprezintă un fragment din rama de la un ochelar de cal. După forma ramei, piesa a aparținut unor ochelari de cal, care se atașau la placa frontală a măștii de cal, după cum o arată analogiile de la Gilău⁶⁷ și Straubing⁶⁸. În Dacia, analogii se mai găsesc la Inlăceni⁶⁹, Porolissum⁷⁰, Ulpia Traiana⁷¹.

Aceste piese constituiau măști de paradă, care acopereau capul calului, vizibilitatea fiind permisă prin orificiile practicate în calota ochelarilor.

Nu se poate face o datare a acestor piese. Ochelarii de cal de la Gilău sunt circumscrise în contextul stratigrafic datat 271—274, adică

⁶¹ M. C. Bishop, in *Military Equipment and the Identity of Roman Soldiers. Proceedings of the Fourth Roman Military Equipment Conference, BAR*, (I. Series 394), p. 102.

⁶² Piese vor fi publicate în monografia forului din Ulpia Traiana Sarmizegetusa, aflată în pregătire.

⁶³ Pentru exemplarele de la Ulpia Traiana, vezi nota 62, pentru cele de la Gilău, Diaconescu — Opreanu 1987, p. 64.

⁶⁴ Gudea 1972, p. 74, nr. 1, 2, pl. LXXVII/2, LXXVIII, LXXIX.

⁶⁵ Gudea, in *ActaMP*, III, pl. 24/3.

⁶⁶ Piesă nepublicată ce va intra în capitolul despre bronzuri al monografiei forului din Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

⁶⁷ Al. Diaconescu — C. Opreanu, in *Roman Military Equipment. The Accoutrements of War. Proceedings of the Third Roman Military Equipment Research Seminar, BAR* (I. Series 336), 1987, p. 157, fig. 1.

⁶⁸ J. Keim, H. Klumbach, *Der Römische Schatzfund von Straubing*, München, 1951, p. 24.

⁶⁹ N. Gudea, in *ActaMP*, III, 1979, pl. XXIII/7.

⁷⁰ Gudea 1989, pl. CCXXXV/6.

⁷¹ Piesă ce va fi publicată în capitolul despre bronzuri al monografiei forului din Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

în perioada abandonării castrului⁷². În ce privește piesele de la Straubing, acestea sunt încadrate în perioada de funcționare a castrului — a doua jumătate a secolului III. În schimb, la Ulpia Traiana, în nivel traianic, a fost găsit un fragment similar cu cel de la Gherla⁷³. Prin urmare, acest artefact exista în toată perioada existenței provinciei.

V. *Aplici și pendantsive* (Fig. 8/72—74, 9/75—76, 10/77—91, 11/92—106, 12/107—124, 13/125—136).

Tot legat de harnașamentul calului sunt piesele decorative, acestea neavând un caracter funcțional. Între exemplarele din această categorie se întâlnesc clopoșii (*tintinnabula*) (nr. 72, 73), care atârnavă de un lanț în jurul gâtului calului conform piesei descoperite la Ulpia Traiana⁷⁴.

Primul dintre clopoșii găsiți la Gherla (nr. 73) se încadrează în forma caracteristică acestor piese, cu analogii la Verulamium, Volubilis, iar în Dacia la Ulpia Traiana, Buciumi, Drobeta⁷⁵.

Cel de-al doilea clopoșel (nr. 72) aparține tipului de formă piramidală⁷⁶. Piese de acest tip se întâlnesc și în afara Imperiului, fiind considerate importuri⁷⁷. Analogii în Dacia pentru acest tip se găsesc la Buciumi⁷⁸.

Întrucât aceste piese se întâlnesc din secolul I până în secolul IV, orice încercare de datare mai precisă este sortită eșecului.

Piesa nr. 74 reprezintă un pendantsiv circular, orificiul de prindere fiind păstrat fragmentar la capătul superior al piesei. Întrucât piesa are dimensiuni mari (50 × 65 mm) este greu de crezut că putea aparține echipamentului soldatului, prin urmare o atribuim ca pendantsiv de harnașament. Nu cunoaștem analogii în Dacia la ora actuală.

Aplicile nr. 75, 76 le consider de harnașament tot datorită dimensiunilor, ca și în cazul pendantsivului circular (nr. 74). Prima piesă (nr. 75), datorită celor două nituri posterioare, se putea prinde pe una din curelele de harnașament, pe piept sau lateral. A doua aplică de harnașament (nr. 76) este o piesă ornamentată cu email. Datorită faptului că piesa cruciformă are pe partea posterioară, pe fiecare braț, câte un nit de prindere, se poate afirma că se aplica la o intersecție a două curele de harnașament. Analogii pentru această piesă sunt la Buciumi și Porolissum⁷⁹.

Piesele nr. 77—91 reprezintă aplici (nr. 77—88) și pendantsive (nr. 89—91), cu motivul „sâmburelui dublu de migdală”. Acest motiv decorativ este considerat ca fiind o reprezentare stilizată a unei *vulva*⁸⁰. În

⁷² Al. Diaconescu — C. Opreanu, vezi nota 67, iar pentru datarea pieselor de la Straubing, vezi nota 68 și p. 9.

⁷³ Vezi nota 71.

⁷⁴ Alicu — Cociș 1994, p. 51, pl. 36/706.

⁷⁵ Idem, *op. cit.*, p. 51 (pentru toate analogiile din Dacia), pentru piesa de la Ulpia Traiana, p. 107, nr. 704, pl. 35/704.

⁷⁶ W. Nowkowski, în *Archeologia. Rocznik Instytutu Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk*, XLII, Warszawa, 1991, p. 119, fig. 4, p. 120, fig. 5.

⁷⁷ Idem, *op. cit.*, p. 119.

⁷⁸ Gudea 1972, p. 76, nr. 67, pl. CXV/19, 20.

⁷⁹ Gudea 1972, p. 72, nr. 1, pl. LXXIII/1, LXXIV/3. Pentru piesele de la Porolissum, N. Gudea, D. Tamba, în *ActaMP*, XVI, 1992, p. 319, nr. 2.

⁸⁰ Oldenstein 1976, p. 138.

unele cazuri, aceste obiecte au capetele decorate cu motivul treflat sau „al ochilor circulari“, ca reprezentări ce sunt considerate simboluri phallice stilizate⁸¹. În cazul exemplarelor de la Gherla, aplicile sunt lipsite de terminațiile treflate, care apar, în schimb, la unul din pandantive (nr. 89). În Dacia, analogii atât pentru aplici, cât și pentru pandantive se întâlnesc la Buciumi⁸², Porolissum⁸³, iar la Gilău doar aplici⁸⁴.

Aplicile (nr. 92—97, 104) și pandantivele (nr. 98—103, 105—106) în formă de scut constituie o altă categorie a pieselor decorative. După forma lor, acestea se grupează în piese cu scut simplu cu marginea arcuită spre interior (nr. 92—95, 98—103) sau rectangulară (nr. 104—106) și aplici în formă de scut dublu (nr. 96—97). Acest ultim tip nu e încadrat în tipologia lui Oldenstein, iar în Dacia este rar întâlnit, doar la Porolissum⁸⁵.

Ca și în cazul aplicelor și pandantivelor în sâmbure dublu de migdală, se întâlnesc motivele phallice: treflat (nr. 101—102, 106), „ochii circulari“ (nr. 98, 100), *lunula* (nr. 105).

După descoperirile din Imperiu, se consideră ca datare un *terminus post quem* 150⁸⁶.

Piese nr. 107—112 sunt aplici în formă de inimă/pară⁸⁷. De remarcat că la Oldenstein nu se cunosc decât pandantive sub această formă. Situația este similară în cazul pieselor din bronz de la Gilău⁸⁸, analogii găsindu-se în schimb la Porolissum⁸⁹.

Pentru pandantive s-a determinat un orizont cronologic după contextul arheologic al descoperirilor ca fiind post a doua jumătate a secolului II⁹⁰.

Aplicile cu corp alungit cu striatii (nr. 113—120) sunt considerate de Oldenstein ca fiind piese de harnașament, ele ar fi avut rolul de a împiedica sfâșiirea curelelor⁹¹. Analogii se găsesc în Dacia la Buciumi⁹².

Ca datare, pe baza analogiilor de la Buciumi, Hedderheim, Celles-Les-Waremme, se poate afirma cu siguranță că au fost folosite între 130—150 și începutul secolului III⁹³.

Piese nr. 121, 122 sunt aplici și pandantive în formă de glob, varianta gol în interior⁹⁴. Asemenea piese sunt în multe cazuri decorate cu

⁸¹ Oldenstein 1976, p. 137; Diaconescu — Opreanu 1987, p. 65—66.

⁸² Gudea 1972, pl. CXVII/1, 2.

⁸³ Gudea 1989, p. 648, nr. 3—14, pl. CCIX/3—14, p. 667, nr. 20—23, p. CCXVII/20—23.

⁸⁴ Diaconescu — Opreanu 1987, p. 66, nr. 56, fig. 6/56.

⁸⁵ Gudea 1989, p. 647, nr. 16, pl. CCVIII/16. Pentru celelalte variante, vezi Gudea 1989, p. 646—647, nr. 1—12, pl. CCVIII/1—12, 14, p. 666—667, nr. 12—19, pl. CCXVII/12—19.

⁸⁶ Oldenstein 1976, p. 139.

⁸⁷ Am utilizat ambele denumiri întrucât nu există o uniformitate pentru aceste piese. Pentru termenul de „inimă“, vezi Diaconescu — Opreanu 1987, p. 67—68; Gudea 1989, p. 650, pentru „pară“.

⁸⁸ Diaconescu — Opreanu 1987, p. 67—68, nr. 63, fig. 7/63, piesa este un pandantiv similar cu aplicile de la Gherla.

⁸⁹ Gudea 1989, p. 650, nr. 26—42, pl. CCIX/26—42.

⁹⁰ Oldenstein 1976, p. 127.

⁹¹ Idem, op. cit., p. 188—189.

⁹² Gudea 1972, pl. CXIII/31.

⁹³ Oldenstein 1976, p. 189—190.

⁹⁴ Gudea 1989, p. 669, nr. 31—40, pl. CCVIII/31—40.

email⁹⁵. Totodată, pandantivele din această categorie se confundă ușor cu capacele de sigiliu.

Alte aplici care apar între piesele de la Gherla sunt cele cu protuberanță centrală (nr. 123, 124). A doua piesă, fragmentară, (nr. 124) prezintă la capătul păstrat motivul „ochilor circulari”. Ca analogii sunt piesele de la Porolissum⁹⁶.

Privitor la aplicile în formă de trompetă (nr. 125—126), ele sunt considerate atât ca piese de centură, cât și ca piese de harnașament de care se prindeau prin intermediul niturilor. Se consideră că acest model apare pe aplici odată cu secolul III⁹⁷.

Piesa nr. 127 este o aplică cu capăt terminat în *pelta*. Ca tipologie, se încadrează între cele cu partea centrală lisă, având analogii la Weissenburg și Pfünz⁹⁸, iar în Dacia, la Buciumi⁹⁹ și Porolissum¹⁰⁰. Nu se cunoaște funcționalitatea piesei. După forma de *pelta*, ca element de datare pentru echipamentul militar, piesa se poate încadra după mijlocul secolului II¹⁰¹.

Fragmentul nr. 128 reprezintă partea centrală a unei aplici *phallice*. Capetele se puteau termina în motiv trilobat, ca la Gilău¹⁰², sau cu un buton, cum sunt analogiile de la Porolissum¹⁰³. Pe baza analogiilor de la Gilău ele se datează în a doua jumătate a secolului II¹⁰⁴.

Restul pieselor din această categorie sunt fragmente ce provin de la pandantive (nr. 129, 131, 134) sau aplici (nr. 130, 132, 133, 135, poate 136). Sunt prezente ca decor motivul treflat (nr. 129, 130, 132), al „ochilor circulari” (nr. 131) și al *lunulae*-i (nr. 133—136).

O piesă discutabilă este catarama nr. 69. Ea are forma rectangulară (58 × 30 mm), iar laturile sunt decorate cu incizii geometrice. Pe una din laturile lungi se păstrează acul de fier al cataramei. Având în vedere dimensiunile, consider că piesa putea fi de la cureaua care prindea șaua¹⁰⁵.

Totodată, piesa seamănă foarte bine cu cataramele târzii care au însă placă de prindere rectangulară¹⁰⁶ și care în cazul nostru ar putea fi ruptă. Ipoteza nu poate fi exclusă, întrucât materiale postromane au fost semnalate la Gherla¹⁰⁷.

Concluzii

Am încercat în acest articol să prezentăm funcționalitatea unor piese de bronz ce provin din zona castrului de la Gherla.

Am putut astfel reface pe baza analogiilor de la scara Imperiului, o parte din echipamentul vestimentar al cavaleristului, cât și din harna-

⁹⁵ N. Gudea, D. Tamba, în *ActaMP*, XVI, 1992, p. 317—318, pl. X/1—5, 7.

⁹⁶ Gudea 1989, p. 650, nr. 24, pl. CCIX/24.

⁹⁷ Oldenstein 1976, p. 207.

⁹⁸ Idem, *op. cit.*, p. 200, pl. 66 862, 863.

⁹⁹ Gudea 1972, p. 70, nr. 27, pl. LXXI/27.

¹⁰⁰ Gudea 1989, p. 655—656, nr. 1—19, pl. CCXII/1—19.

¹⁰¹ Oldenstein 1976, p. 200.

¹⁰² Diaconescu — Opreanu 1987, p. 66, nr. 54, 55, fig. 6/54, 55.

¹⁰³ Gudea 1989, p. 652, nr. 31, pl. CCX/31.

¹⁰⁴ Diaconescu — Opreanu 1987, p. 66, nr. 55.

¹⁰⁵ M. C. Bishop, *op. cit.*, (vezi nota 61), p. 105.

¹⁰⁶ C. J. Simpson, în *Britannia*, VII, 1976, p. 197—198, fig. 3/4, 5.

¹⁰⁷ RepCluj, p. 216.

șament. Prezența unor cataramе, aplici de centură atestă faptul că și cavaleriștii purtau *cingulum* de care se prindea *pugio*. *Spatha* era prinsă de *balteus* care este atestat de capetele de curele (nr. 27, 28).

Putem afirma că în condițiile în care curelele echipamentului cavaleristului sunt ocupate de piese ce alcătuiau garnituri, restul aplicilor și pandantivelor aparțin harnașamentului. De altfel și aceste aplici și pandantive, cum sunt cele în formă de sămbure dublu de migdală, sau în formă de scut, alcătuiesc, la rândul lor, garnituri în sine.

Asemenea piese de bronz, garnituri, se achiziționau odată tot setul și nu pe bucăți, cea ce indică necesitatea unor centre de producție ce alimentau garnizoanele romane cu aceste produse. Mai mult, existența unor analogii, mergând până la identitate, pentru piesele de la Gherla, Buciumi, Porolissum, Gilău atestă un centru de producție unic sau imitarea unor modele de către diferiți meșteșugari într-o regiune mai largă. Atelierele de bronzieri din castre serveau doar la reparatul pieselor militare și nu la producerea lor decât ca piese de schimb¹⁰⁸.

CATALOG

Piesele sunt în colecția MNIT.

I. ATAȘE DE VASE

1. Toartă de vas *oenochoc* (nr. inv. V. 44976), 1 = 155 mm. Partea de prindere pe corpul vasului, sub forma unei frunze stilizate, prezintă trei orificii circulare, din care două egale ($d = 11$ mm) și unul de 8 mm. Decorul vegetal este incizat prin linii subțiri puțin adânci. Toarta este ruptă în două fragmente. La punctul de curbură maximă prezintă o excrescență. Fig. 1/1.

2. Fragment ataș de vas (nr. inv. V. 44980), 33×22 mm. Are incizat un motiv vegetal. Fragmentul provine de la un vas de tip *oenochoc*. Fig. 2/2.

3. Ataș de *ampulla* (nr. inv. V. 44979), 36×25 mm. Partea ce se atașează pe vas este lisă. Urechea de prindere dispusă perpendicular pe ataș. Fig. 2/3.

4. Ataș de *ampulla* (nr. inv. V. 34588), 65×27 mm. Partea ce se atașează pe vas este în formă de frunză lanceolată. Urechea de prindere are secțiunea circulară, se păstrează întreagă. Fig. 2/4.

II. PIESE DE MOBILIER

5. Mâner de casetă (nr. inv. V. 31007), 133×53 mm. Piesa reprezintă două pantere afrontate. Felinele au corpurile alungite terminate în „floare de lalea”. Între ele, pe labe, țin capul unei figuri umane stilizat redată. Fig. 2/5.

6. Fragment de mâner de casetă (nr. inv. V. 34592), 57×15 mm. Piesa reprezintă un delfin redat prin solzi și aripioara dorsală. Fig. 2/6.

7. Buton în formă de clopot („Picior de casetă”) (nr. inv. V. 45007), 26×21 mm. Piesa, de formă circulară, are un vârf conic. Partea superioară prezintă un orificiu patrat, cu miez de fier pentru prinderea știftului. Fig. 2/7.

¹⁰⁸ S. Cociș, în *ActaMN*, 32, I, 1995 p. 383—391.

III. PIESE DE ECHIPAMENT MILITAR

8. Cataramă cu ureche de prindere rectangulară (nr. inv. V. 45050), 27×19 mm. Se păstrează suportul de prindere a acului și bucla cataramei. Fig. 3/8.

9. Fragment de cataramă cu ureche de prindere rectangulară (nr. inv. V. 45051). Se păstrează un fragment din urechea de prindere. Fig. 3/9.

10. Fragment cataramă cu ureche de prindere rectangulară (nr. inv. V. 45052), 20×13 mm. Se păstrează o parte din urechea de prindere. Fig. 3/10.

11. Fragment garnitură de centură (nr. inv. V. 45111), 20×21 mm. Piesa are un orificiu circular la un capăt ($d = 3$ mm) de care se prindea, printr-o curelușă, catarama. Se păstrează fragmentar chenarul piesei. Fig. 3/11.

12. Garnitură de centură (nr. inv. V. 30997), 49×25 mm. Piesa constă dintr-un chenar lat de 5 mm, ce încadrează un motiv geometric traforat. Pe partea posterioară prezintă 6 nituri de prindere, dispuse câte trei pe fiecare latură. Fig. 3/12.

13. Fragment garnitură de centură (nr. inv. V. 45114), 29×25 mm. Se păstrează un colț al garniturii cu un orificiu circular ($d = 3$ mm) pentru prinderea nitului. Se observă din decorul traforat doar un buton. Fig. 3/13.

14. Fragment garnitură de centură (nr. inv. V. 45097), 33×9 mm. Piesa în formă de *tabula ansata* din care se mai păstrează doar ansa. Fig. 3/14.

15. Fragment garnitură de centură (nr. inv. V. 45107), 28×14 mm. Piesa prezintă un decor fragmentar în formă de *pelta*. Pe margine apare o linie incizată. Fixarea pe centură se face prin intermediul știftului plasat pe partea posterioară Fig. 3/15.

16. Fragment garnitură de centură (nr. inv. V. 45110), 22×19 mm. Se păstrează o parte din chenar cu un decor vegetal și un orificiu de prindere a știftului. Fig. 3/16.

17. Fragment garnitură de centură (nr. inv. V. 45106), 23×18 mm. Piesa păstrează o parte din chenar din care se mai poate observa începutul unui decor traforat. Fig. 3/17.

18. Fragment garnitură de centură (nr. inv. V. 45112), 19×11 mm. Se păstrează o parte a chenarului cu una dintre verigile de prindere. (Fig. 3/18).

19. Garnitură de centură (nr. inv. V. 823), 60×22 mm. Piesa păstrată întregă prezintă un model traforat cu volute. La un capăt are un orificiu circular ($d = 2$ mm) de prindere. Fig. 3/19.

20. Fragment garnitură de centură (nr. inv. V. 45101), 31×19 mm. Piesa prezintă un decor traforat în forma unei volute. Se mai păstrează nitul de prindere. Fig. 3/20.

21. Fragment garnitură de centură (nr. inv. V. 45100), 27×16 mm. Fragmentul prezintă un decor traforat în formă de *pelta*, pe margine sunt trei protuberanțe. Pe partea posterioară apare un nit de prindere. Fig. 3/21.

22. Fragment garnitură de centură (nr. inv. V. 45102), 26×20 mm. Decor traforat în formă de *pelta* cu peduncul la capăt. Fig. 3/22.

23. Fragment garnitură de centură (nr. inv. V. 45113), 19×14 mm. Piesa prezintă o parte din decor și orificiul de prindere. Fig. 3/23.

24. Fragment garnitură de centură (nr. inv. V. 45115), 18×11 mm. Fragmentul păstrează un capăt al piesei cu decor în formă de *pelta* și un nit pe partea posterioară. Fig. 3/24.

25. Fragment garnitură centură tip „VTERE FELIX” (nr. inv. V. 31179), 31×29 mm. Piesa este un fragment din litera „F”. Corpul literei este decorat cu un motiv traforat. Fig. 3/25.

26. Fragment garnitură tip „VTERE FELIX” (nr. inv. V. 45103), 22×20 mm. Se păstrează o parte din decorul traforat și din corpul unei litere. Posterior are un nit de prindere. Fig. 3/26.

27. Capăt de *balteus* (nr. inv. V. 31180), 33×31 mm. Piesa, de formă discoidală, terminată cu un buton, prezintă două orificii pentru fixarea niturilor. Fig. 3/27.

28. Capăt de *balteus* (nr. inv. V. 31223), 40×44 mm. Piesa este în formă de *pelta* cu decor traforat. Pe margini se observă două orificii pentru nituri, la partea superioară se păstrează fragmentar balamaua de prindere de garnitură. Fig. 3/28.

29. Limbă de curea (nr. inv. V. 45021), 50×10 mm. Partea păstrată este lamela mobilă a piesei, care are la partea superioară veriga de prindere la partea fixă a piesei. *Fig. 4/29.*

30. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45031), 53×10 mm. Formă lanceolată, păstrează lamela de prindere pe piele. *Fig. 4/30.*

31. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45035), 43×10 mm. Formă lanceolată, urechea de prindere fragmentară. *Fig. 4/31.*

32. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45036), 36×8 mm. Formă lanceolată, urechea de prindere fragmentară. *Fig. 4/32.*

33. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45041), 31×5 mm. Formă lanceolată. *Fig. 4/33.*

34. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45042), 31×6 mm. Formă lanceolată, urechea de prindere fragmentară. *Fig. 4/34.*

35. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45043), 31×6 mm. Formă lanceolată, ureche de prindere fragmentară. *Fig. 4/35.*

36. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45037), 31×9 mm. Formă lanceolată, urechea de prindere fragmentară. *Fig. 4/36.*

37. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45039), 28×6 mm. Formă lanceolată, urechea de prindere fragmentară. *Fig. 4/37.*

38. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45040), 25×6 mm. Formă lanceolată, urechea de prindere fragmentară. *Fig. 4/38.*

39. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45034), 24×6 mm. Formă lanceolată, piesa păstrează urechea de prindere. *Fig. 4/39.*

40. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45044), 23×6 mm. Formă lanceolată, fragment. *Fig. 4/40.*

41. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45038), 23×8 mm. Formă lanceolată, urechea de prindere fragmentară. *Fig. 4/41.*

42. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45046), 20×6 mm. Formă lanceolată, fragment. *Fig. 4/42.*

43. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45047), 18×4 mm. Formă lanceolată, fragment. *Fig. 4/43.*

44. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45045), 20×4 mm. Formă lanceolată, fragment. *Fig. 4/44.*

45. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45049), 22×10 mm. Formă lanceolată, fragment. *Fig. 4/45.*

46. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45033), 32×10 mm. Formă lanceolată, prezintă buton terminal, întreagă. *Fig. 4/46.*

47. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45032), 27×9 mm. Formă lanceolată, prezintă buton terminal, fragment. *Fig. 4/47.*

48. Capăt de curelușă (nr. inv. V. 45048), 21×5 mm. Formă lanceolată, prezintă buton terminal, fragment. *Fig. 4/48.*

49. Buterolă (nr. inv. V. 31192), 37×48 mm. Piesa este în formă de *pelta*. Partea posterioară păstrată fragmentar. La parte superioară prezintă un orificiu rectangular, de o parte și de alta a acestuia un motiv decorativ traforat în formă de volute. *Fig. 5/49.*

50. Buterolă (nr. inv. V. 45025), 21×17 mm. Piesa păstrează doar partea inferioară cu un început de vultă. *Fig. 5/50.*

51. Buterolă (nr. inv. V. 45024), 24×23 mm. Piesa păstrează partea inferioară cu un început de vultă. *Fig. 5/51.*

52. Buterolă (nr. inv. V. 45023), 21×16 mm. Se păstrează o jumătate din piesă, cu o vultă terminată cu un buton. *Fig. 5/52.*

53. Aplică de formă alungită (nr. inv. V. 45021), 57×10 mm. La cele două capete prezintă două orificii circulare pentru nituri; partea centrală este bombată, fiind delimitată de capete prin linii incizate. *Fig. 5/53.*

IV. Piese de harnașament

54. Carabinieră (nr. inv. V. 44988), 28×17 mm. Fragmentul este cârligul de prindere al carabinierii pe inelul de joncțiune. Piesa este decorată cu două linii incizate în formă de „V”. *Fig. 6/54.*

55. Carabinieră (nr. inv. V. 44989), 34×17 mm. Fragment din cârlig. Se observă liniile decorative ce despart cârligul de partea centrală. *Fig. 6/55.*

56. Carabinieră (nr. inv. V. 45079), 42×15 mm. Dintre carabinierile găsite este singura piesă care are partea centrală păstrată. Aceasta are formă ovală cu o protuberanță centrală. Pe partea posterioară prezintă cele două știfturi de prindere. Fig. 6/56.

57. Carabinieră (nr. inv. V. 44995), 19×12 mm. Fragment cârlig. Fig. 6/57.

58. Carabinieră (nr. inv. V. 44991), 25×16 mm. Fragment partea centrală cu începutul de cârlig. Fig. 6/58.

59. Carabinieră (nr. inv. 44992), 36×12 mm. Fragment cârlig ce pare a fi fost deformat. Fig. 6/59.

60. Carabinieră (nr. inv. V. 44990), 29×16 mm. Fragment cârlig deformat. Fig. 6/60.

61. Carabinieră (nr. inv. V. 44993), 24×8 mm. Fragment cârlig deformat. Fig. 6/61.

62. Carabinieră nr. inv. V. 44996), 17×9 mm. Fragment cârlig deformat. Fig. 6/62.

63. Carabinieră (nr. inv. V. 44997), 23×9 mm. Fragment cârlig deformat. Fig. 6/63.

64. Carabinieră (nr. inv. V. 44994), 17×9 mm. Fragment cârlig. Fig. 6/64.

65. Carabinieră nr. inv. V. 44998), 13×6 mm. Fragment cârlig. Fig. 6/65.

66. Carabinieră (nr. inv. V. 44999), 10×5 mm. Fragment cârlig. Fig. 6/66.

67. Carabinieră (nr. inv. V. 45000), 10×5 mm. Fragment cârlig. Fig. 6/67.

68. Distribuitor fix de curele (nr. inv. V. 32661), 64×56 mm. Piesa prezintă un disc central ($d = 45$ mm), care are un decor traforat cu volute. Pe margine prezintă trei orificii rectangulare (22×12 mm) pentru prinderea carabinierelor. Fig. 7/68.

69. Cataramă de chingă (nr. inv. V. 31176), 58×30 mm. Piesa are o formă rectangulară. Acul din fier este prins pe una din laturile lungi. Marginile scurte prezintă un decor geometric realizat prin linii incizate. Fig. 7/69.

70. Ochelari de cal (nr. inv. V. 44978), 63×14 mm. Fragmentul este o parte din rama de prindere a ochelarului la partea frontală a măștii de paradă a calului. Se mai păstrează urmele ramificațiilor ce alcătuiau calota ochelarului. Fig. 7/70.

V. Aplici și pandantive

72. Clopoțel -- *tintinnabulum* -- (nr. inv. V. 32660), 70×47 mm. Piesa este în formă de „piramidă”. Veriga de prindere are formă hexagonală. Fig. 8/72.

73. Clopoțel -- *tintinnabulum* -- (nr. inv. V. 31646), 43×24 mm). Piesa are formă emisferică. Decor realizat printr-un șir de cercuri concentrice incizate. Lipsește veriga de prindere. Fig. 8/73.

74. Pandantiv circular (nr. inv. V. 32667), 65×50 mm. Piesa are un disc central cu decor traforat, cu volute terminate cu butoni. Prinderea se face prin intermediul verigii păstrate fragmentar. La capătul opus se găsește un buton. Fig. 8/74.

75. Aplică circulară (nr. inv. V. 32218), $d = 54$ mm. Piesa, confecționată din tablă de bronz, este decorată cu cercuri concentrice. Marginile piesei sunt îndoite spre interior. Pe partea posterioară prezintă două nituri de prindere. Fig. 9/75.

76. Aplică romboidală emailată cu protuberanțe circulare (nr. inv. V. 30996), $l = 80$ mm. Piesa este realizată prin turnare. În mijlocul rombului central este un decor în formă de „*” în email alb. Urmează alte două făgașe romboidale, unul cu email roșu și următorul cu același decor pe email alb, ca în cazul rombului central. Cele patru protuberanțe ($d = 20$ mm), dispuse în cruce, sunt decorate cu discuri în email alb și roșu. Fig. 9/76.

77. Aplică în formă de „sâmbure dublu de migdală” (nr. inv. V. 45053), 25×9 mm. Decor incizat cu puncte, prezintă dorsal cele două nituri de prindere. Fig. 10/77.

78. Aplică în formă de „sâmbure dublu de migdală” (nr. inv. V. 45060), 23×9 mm. Formă caracteristică, decor incizat cu puncte. Fig. 10/78.

79. Aplică în formă de „sâmbure dublu de migdală” (nr. inv. V. 45057), 25×10 mm. Formă caracteristică, decor incizat cu puncte. Fig. 10/79.

80. Aplică în formă de „sâmbure dublu de migdală” (nr. inv. V. 45064), 25×12 mm. Fragment, decor incizat cu puncte. Fig. 10/80.

81. Aplică în formă de „sâmbure dublu de migdală” (nr. inv. V. 45054), 28×10 mm. Formă caracteristică, decor incizat cu puncte, nervură mediană la capete. *Fig. 10/81.*

82. Aplică în formă de „sâmbure dublu de migdală” (nr. inv. V. 45055), 3×12 mm. Formă caracteristică, decor incizat cu linii drepte. *Fig. 10/82.*

83. Aplică în formă de „sâmbure dublu de migdală” (nr. inv. V. 45056), 23×9 mm. Formă caracteristică, decor incizat cu linii oblice. *Fig. 10/83.*

84. Aplică în formă de „sâmbure dublu de migdală” (nr. inv. V. 45063), 23×8 mm. Formă caracteristică, fără decor, fragment. *Fig. 10/84.*

85. Aplică în formă de „sâmbure dublu de migdală” (nr. inv. V. 45062), 27×9 mm. Formă caracteristică, fără decor, fragment. *Fig. 10/85.*

86. Aplică în formă de „sâmbure dublu de migdală” (nr. inv. V. 45058), 26×10 mm. Formă caracteristică, decor incizat prin linii drepte. *Fig. 10/86.*

87. Aplică în formă de „sâmbure dublu de migdală” (nr. inv. V. 45059), 25×9 mm. Formă caracteristică, fără decor. *Fig. 10/87.*

88. Aplică în formă de „sâmbure dublu de migdală” (nr. inv. V. 45061), 23×12 mm. Formă caracteristică, fără decor, defect de fabricație, fragment. *Fig. 10/88.*

89. Pandantiv în formă de „sâmbure dublu de migdală” (nr. inv. V. 45028), 37×14 mm. Formă de „inimă”, decor incizat cu linii oblice. La capătul inferior prezintă motivul „ochilor circulari”, la capătul superior, veriga de prindere păstrată fragmentar. *Fig. 10/89.*

90. Pandantiv în formă de „sâmbure dublu de migdală” (nr. inv. V. 45029), 30×17 mm. Formă caracteristică, decor realizat prin linii incizate, un orificiu provenit de la o distrugere ulterioară, veriga de prindere fragmentară, lipsește partea inferioară. *Fig. 10/90.*

91. Pandantiv în formă de „sâmbure dublu de migdală” (nr. inv. V. 45030), 21×11 mm. Fragment partea inferioară, decor realizat prin linii incizate. *Fig. 10/91.*

92. Aplică în formă de „scut” simplu (nr. inv. V. 45010), 24×12 mm. Marginile arcuite spre interior; posterior, două nituri de prindere. *Fig. 11/92.*

93. Aplică în formă de „scut” simplu (nr. inv. V. 45014), 24×15 mm. Marginile arcuite spre interior; posterior, un nit de prindere; partea superioară fragmentară. *Fig. 11/93.*

94. Aplică în formă de „scut” simplu (nr. inv. V. 45008), 28×11 mm. Marginile arcuite spre interior; posterior, două nituri de prindere. *Fig. 11/92.*

95. Aplică în formă de „scut” simplu (nr. inv. V. 45013), 22×10 mm. Marginile arcuite spre interior; posterior un nit de prindere; prezintă un defect de fabricație? *Fig. 11/95.*

96. Aplică în formă de „scut” dublu (nr. inv. V. 45012), 24×11 mm. Marginile arcuite spre interior. Cele două scuturi sunt delimitate prin două linii incizate; posterior are două nituri de prindere. *Fig. 11/96.*

97. Aplică în formă de „scut” dublu (nr. inv. V. 45011), 24×9 mm. Marginile arcuite spre interior. Cele două scuturi sunt delimitate prin două linii incizate; posterior, are două nituri de prindere. *Fig. 11/97.*

98. Pandantiv în formă de „scut” simplu (nr. inv. V. 45015), 37×14 mm. Marginile arcuite spre interior; se păstrează veriga de prindere; la partea inferioară are motivul „ochilor circulari”, din care se păstrează un lob. *Fig. 11/98.*

99. Pandantiv în formă de „scut” simplu (nr. inv. V. 45017), 31×15 mm. Marginile arcuite spre interior; veriga de prindere fragmentară; la partea inferioară un început de decor. *Fig. 11/99.*

100. Pandantiv în formă de „scut” simplu (nr. inv. V. 45016), 30×13 mm. Marginile arcuite; la partea inferioară prezintă un motiv trilobat, lobul din mijloc fiind rupt. *Fig. 11/100.*

101. Pandantiv în formă de „scut” simplu (nr. inv. V. 45018), 24×9 mm. Marginile arcuite spre interior; veriga de prindere dispusă paralel cu piesa, fragmentară; la baza piesei motiv trilobat, lobul din mijloc este rupt. *Fig. 11/101.*

102. Pandantiv în formă de „scut” simplu (nr. inv. V. 45081), 29×10 mm. Marginile arcuite spre interior; partea inferioară cu un motiv trilobat, lobul din mijloc alungit; partea superioară are veriga de prindere dispusă paralel cu piesa. *Fig. 11/102.*

103. Pandantiv în formă de „scut” simplu (nr. inv. V. 45019), 25 × 12 mm. Marginile arcuite spre interior; urechea de prindere dispusă perpendicular pe piesă este păstrată fragmentar; posterior, are un nit de prindere. *Fig. 11/103.*

104. Aplică în formă de „scut” rectangular (nr. inv. V. 45075), 34 × 12 mm. Marginile rectangulare; posterior, are două nituri de prindere. *Fig. 11/104.*

105. Pandantiv în formă de „scut” rectangular (nr. inv. V. 45087), 27 × 8 mm. Marginile rectangulare; are veriga de prindere întreagă; partea de mijloc are o scobitură dreptunghiulară; la bază fragment de *lunula*. *Fig. 11/105.*

106. Pandantiv în formă de „scut” rectangular (nr. inv. V. 45088), 28 × 8 mm. Marginile rectangulare; veriga de prindere fragmentară; la partea inferioară motiv trilobat cu lobii alungiți. *Fig. 11/106.*

107. Aplică în formă de „inimă” cu buton (nr. inv. V. 45002), 39 × 15 mm. Formă caracteristică; buton puternic profilat. *Fig. 12/107.*

108. Aplică în formă de „inimă” cu buton (nr. inv. V. 45003), 28 × 12 mm. Formă caracteristică; buton puternic profilat; posterior, două nituri de prindere. *Fig. 12/108.*

109. Aplică în formă de „inimă” cu buton (nr. inv. V. 45006), 19 × 11 mm. Fragment partea inferioară cu buton puternic profilat; posterior, un nit de prindere. *Fig. 12/109.*

110. Aplică în formă de „inimă” cu buton (nr. inv. V. 45004), 32 × 11 mm. Formă caracteristică, butonul ușor profilat. *Fig. 12/110.*

111. Aplică în formă de „inimă” cu buton (nr. inv. V. 45001), 24 × 12 mm. Formă caracteristică, butonul ușor profilat, posterior, prezintă două nituri. *Fig. 12/111.*

112. Aplică în formă de „inimă” cu buton (nr. inv. V. 45005), 29 × 15 mm. Formă caracteristică, fragment. *Fig. 12/112.*

113. Aplică alungită cu striatii (nr. inv. V. 45067), 27 × 6 mm. Corp cu striatii; la capete câte un buton; posterior, două nituri de prindere. *Fig. 12/113.*

114. Aplică alungită cu striatii (nr. inv. V. 45066), 29 × 6 mm. Corp cu striatii rare; butoni terminali; nituri de prindere posterioare. *Fig. 12/114.*

115. Aplică alungită cu striatii (nr. inv. V. 45065), 37 × 8 mm. Corp cu striatii, la un capăt buton terminal, la celălalt, o prelungire triunghiulară. *Fig. 12/115.*

116. Aplică alungită cu striatii (nr. inv. V. 45068), 28 × 6 mm. Corpul fără decor; butoni terminali. *Fig. 12/116.*

117. Aplică alungită cu striatii (nr. inv. V. 45064), 16 × 7 mm. Fragment corp cu striatii și un buton terminal. *Fig. 12/117.*

118. Aplică alungită cu striatii (nr. inv. V. 45072), 16 × 5 mm. Fragment corp cu striatii și un buton terminal. *Fig. 12/118.*

119. Aplică alungită cu striatii (nr. inv. V. 45070), 14 × 6 mm. Fragment corp cu striatii și un buton terminal. *Fig. 12/119.*

120. Aplică alungită cu striatii (nr. inv. V. 45071), 17 × 5 mm. Fragment corp cu striatii și un buton terminal. *Fig. 12/120.*

121. Aplică în formă de „glob” (nr. inv. V. 45093), 25 × 12 mm. Formă ovală cu buton terminal; central o scobitură ovală; posterior, două nituri de prindere. *Fig. 12/121.*

122. Pandantiv în formă de „glob” (nr. inv. V. 45086), 26 × 10 mm. Formă ovală; veriga de prindere fragmentară. *Fig. 12/122.*

123. Aplică ovală (nr. inv. V. 45080), 28 × 12 mm. Formă ovală cu o protuberanță centrală; posterior, două nituri de prindere. *Fig. 12/123.*

124. Aplică ovală (nr. inv. V. 45082), 20 × 10 mm. Fragment, se mai păstrează protuberanța centrală; la capăt prezintă motivul „ochilor circulari”; posterior un nit. *Fig. 12/124.*

125. Aplică în formă de „trompetă” (nr. inv. V. 45096), 23 × 17 mm. Fragment cu una dintre trompete și o parte din cealaltă; posterior un nit. *Fig. 13/125.*

126. Aplică în formă de „trompetă” (nr. inv. V. 45095), 22 × 20 mm. Fragment cu o trompetă întreagă răsucită, dintr-o altă doar partea lată a ei; posterior un nit. *Fig. 13/126.*

127. Aplică cu capăt terminat în *pelta* (nr. inv. V. 44986), 31 × 4 mm. Piesa păstrată întreagă, are corpul lis, iar capătul, o verigă în formă de *pelta*; posterior două nituri. *Fig. 13/127.*

128. Aplică *phallică* (nr. inv. V. 45092), 21 × 9 mm. Se păstrează doar partea centrală, cele două protuberanțe fiind despărțite de un brâu median. *Fig. 13/128.*

129. Pandantiv fragmentar (nr. inv. V. 45078), 30 × 16 mm. Veriga de prindere, păstrată fragmentar, este flancată de doi lobi. Fig. 13/129.
130. Fragment aplică (nr. inv. V. 45083), 23 × 12 mm. Se păstrează motivul treflat, lobul din mijloc mai lung; posterior un nit. Fig. 13/130.
131. Fragment pandantiv (nr. inv. V. 45084), 18 × 15 mm. Fragmentul reprezintă partea inferioară a piesei, din care s-au păstrat doi lobi, cel lateral decorat cu motivul „ochilor circulari”, iar lobul central realizat ca un buton puternic profilat. Fig. 13/131.
132. Fragment aplică (nr. inv. V. 45085), 18 × 10 mm. Fragmentul reprezintă partea inferioară a piesei cu cei trei lobi, cel din mijloc decorat cu striatii; posterior un nit. Fig. 13/132.
133. Fragment aplică (nr. inv. V. 45091), 18 × 10 mm. Este reprezentată o lunula cu un corn rupt. Fig. 13/133.
134. Fragment aplică (nr. inv. V. 45009), 16 × 12 mm. Reprezintă o lunula. Fig. 13/134.
135. Fragment aplică (nr. inv. V. 45089), 14 × 9 mm. O lunula cu coarnele unite; posterior un nit. Fig. 13/135.
136. Fragment în formă de lunula (nr. inv. V. 45090), 12 × 12 mm. Fig. 13/136.

CRISTIAN GÂZDAC

ABREVIERI SPECIALE

- ALICU — COCIȘ 1994 D. ALICU, S. COCIȘ, C. ILIEȘ, ALINA SOROCEANU, *Small Finds from Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, Cluj-Napoca, 1994.
- DIACONESCU — OPREANU 1987 AL. DIACONESCU, C. OPREANU, *Bronzuri romane din castrul de la Gilău*, în SCIVA, 1, 1987, p. 52—71.
- GUDEA 1972 N. GUDEA, E. CHIRILĂ, V. LUCACEL, C. POP, *Castrul roman de la Buciumi*, Cluj-Napoca, 1972.
- GUDEA 1989 N. GUDEA, *Porolissum. Un complex arheologic daco-roman la marginea de nord a Imperiului roman*, în ActaMP, XIII, 1989.
- OLDENSTEIN 1976 J. OLDENSTEIN, *Zur Ausrüstung römischer Auxiliareinheiten. Studien zu Beschlägen und Zierat an der Ausrüstung der römischen Auxiliareinheiten des obergermanisch-raetischen Limesgebietes aus dem zweiten und dritten Jahrhundert n.Chr.*, în BerRGK, 57 (1976), 1977, p. 49—284.

ROMAN BRONZES FROM GHERLA

(Abstract)

We present a series (136 pieces) of small finds from the roman fort at Gherla (Cluj county). All finds come by accidental discoveries.

In the first time we studied the function of these pieces. By this point of view we divided the finds in five categories: I. Joining parts of vessels, II. Furniture pieces, III. Military equipment pieces, IV. Harness pieces, V. Appliques and pendants.

For our analysis, we used analogies from the Roman Empire, outside of the border and from Dacia.

Beside pieces with a clear function like junction loops (no. 54—67), eye-guard (no. 70), there are many appliques and pendants which have only a decorative role. The buckles (no. 8—10), belt appliques (no. 11—26), belt tongue (no. 29) decorated the soldier belt (*cingulum*). Pieces no. 27, 28 were *balteus* strap-ends for the belt which kept the long sword — *spatha*. All soldier belts were decorated completely with this type of fittings.

So, the others pendants and appliques were destined to decorate the harness. This fact explains why there are appliques and pendants of the same type, like almond kernel-shaped fittings (no. 77—91), shield-shaped fittings (no. 92—106).

The presence of these fittings presumes some workshops for making them. More than that, the identity of some ornaments of pieces which come from different forts from Dacia (Gherla, Gilău, Porolissum, Buciumi), could indicate an unique workshop or a few imitations which were spread on a large area.

For the dating of these finds we don't have any contexts. So, we try to use the dating for analogies. But these pieces are a common type and were used for a long time. Majority of them could be dated as *terminus post quem* in the middle of the IInd century A.D. For Dacia that means the period of the Roman occupation.

Fig. 1 1. *Oenochoe* handle.

Fig. 2 2. Joining part of *oenochoe* handle; 3—4 Joining part of *ampulla*; 5—6 Case handles; 7 Bell-shaped stud.

Fig. 3 8—10. Buckles; 11—26. Belt fittings; 27—28. *Balteus* strap-ends.

Fig. 4 29. Belt tongue; 30—48. Strap-ends.

Fig. 5 49—52. Chapes; 53. Fitting with long body.

Fig. 6 54—67. Junction loops.

Fig. 7 68. Three rings *phalera* junction; 69. Girth buckle; 70. Eye-guard fragment.

Fig. 8 72—73. Bells (*tintinnabula*); 74. circular pendant.

Fig. 9 75. circular fitting; 76. Rhombic enamelled fitting.

Fig. 10 77—91. Almond kernel-shaped fittings and pendants.

Fig. 11 92—106. Shield-shaped fittings and pendants.

Fig. 12 107—112. Heart-shaped fittings with button; 113—120. Long fittings with straites; 121—122. Globe-shaped fitting and pendant; 123—124. Oval fittings with central protuberance.

Fig. 13 125—126. Trumpet-shaped fittings; 127. Fitting with pelta-end; 128. Phallic fitting; 129—136. Fitting and pendants fragments.

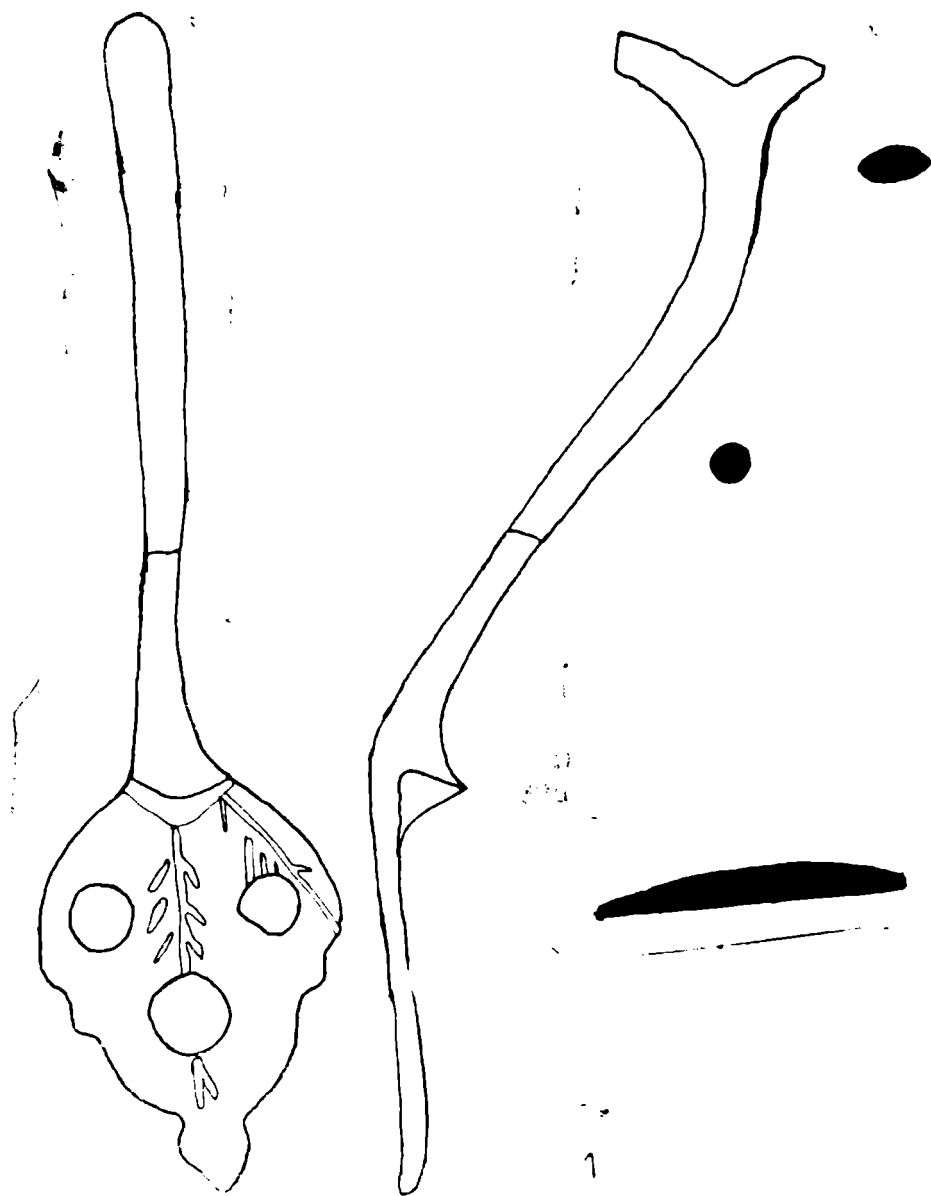

Fig. 1. 1. Toartă de oenochoc.

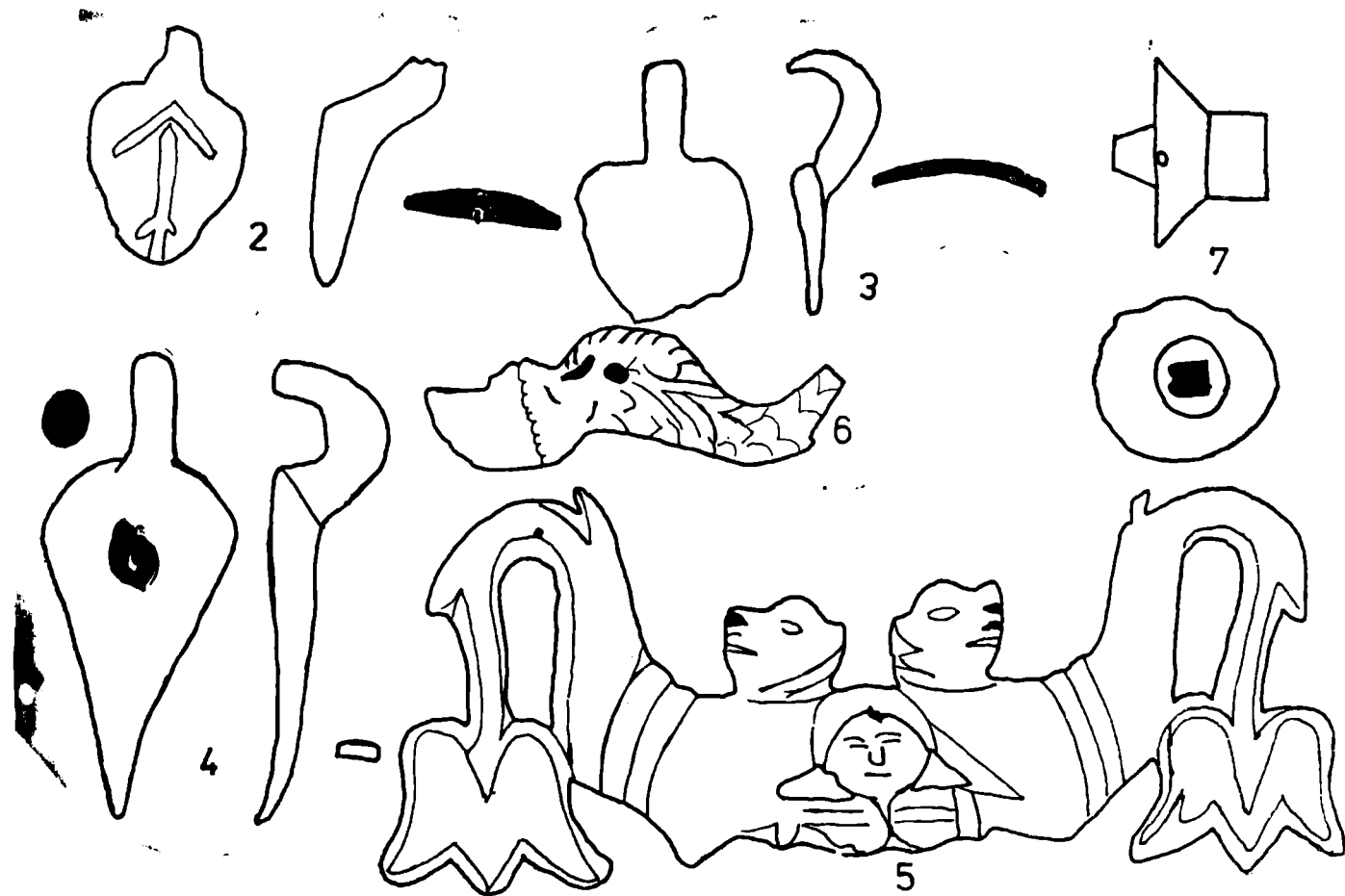

Fig. 2. 2. Ataş de oenochoe; 3-4. Ataş de ampulla; 5-6. Mânere de casetă; 7. Buton în formă de clopot.

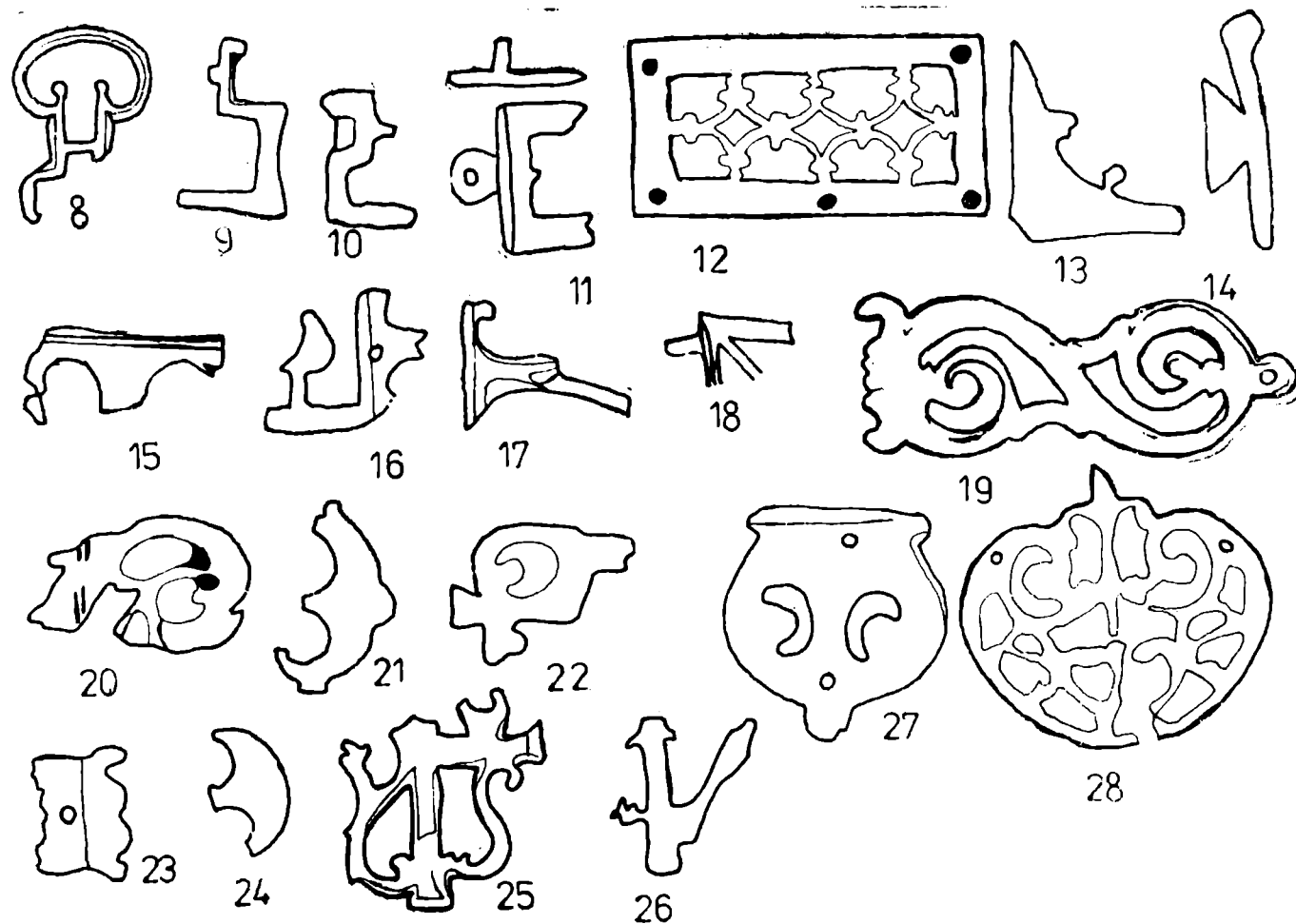

Fig. 3. 8—10. Catarame; 11—26. Aplici de centură; 27—28. Capete de *balleus*.

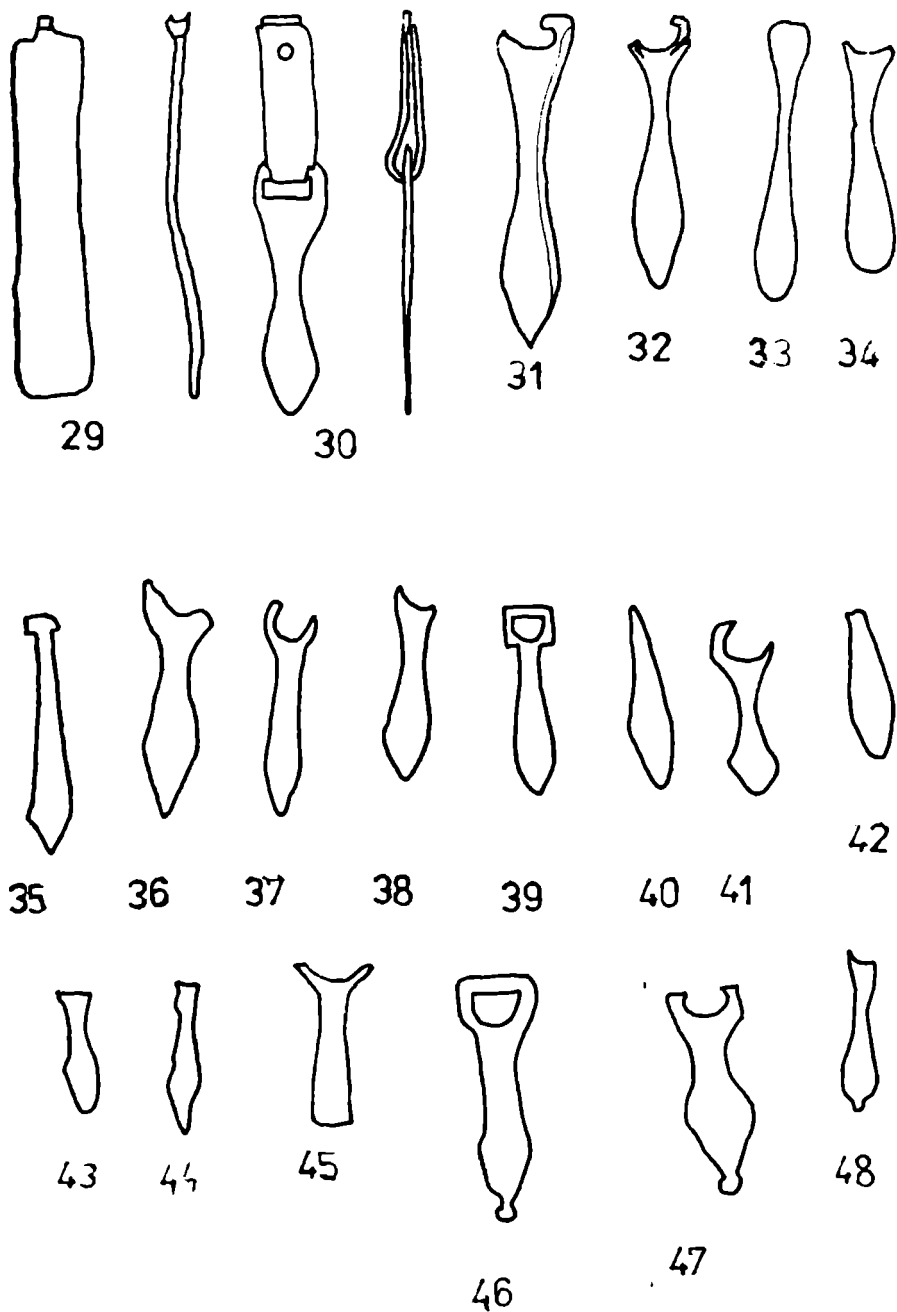
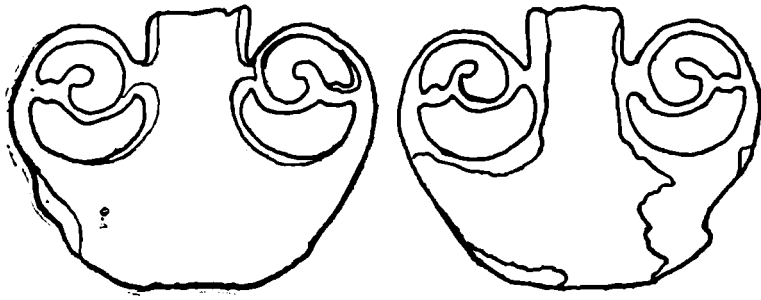
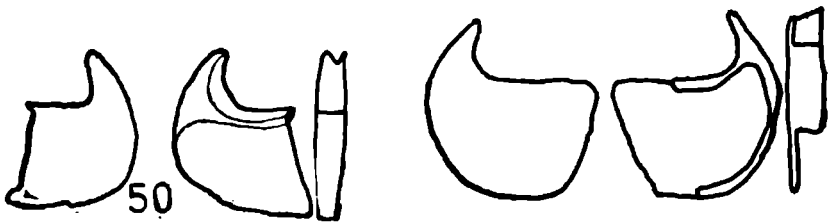

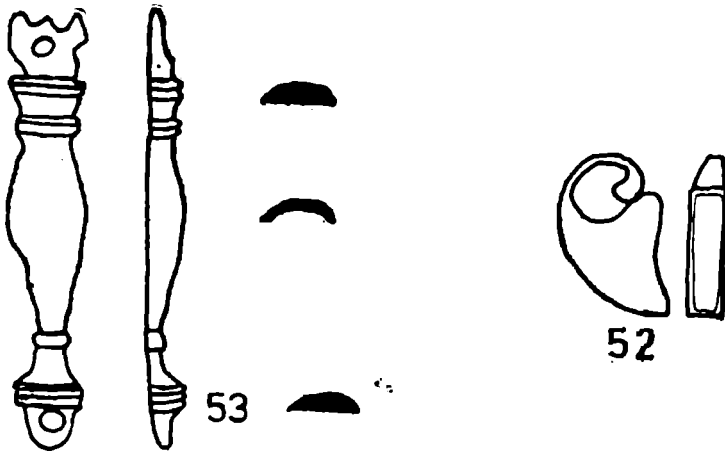
Fig. 4. 29. Limbă de curea ; 30—48. Capete de curelușă.

49

51

53

52

Fig. 5. 49–52. Buteroles; 53. Aplică cu corpul alungit.

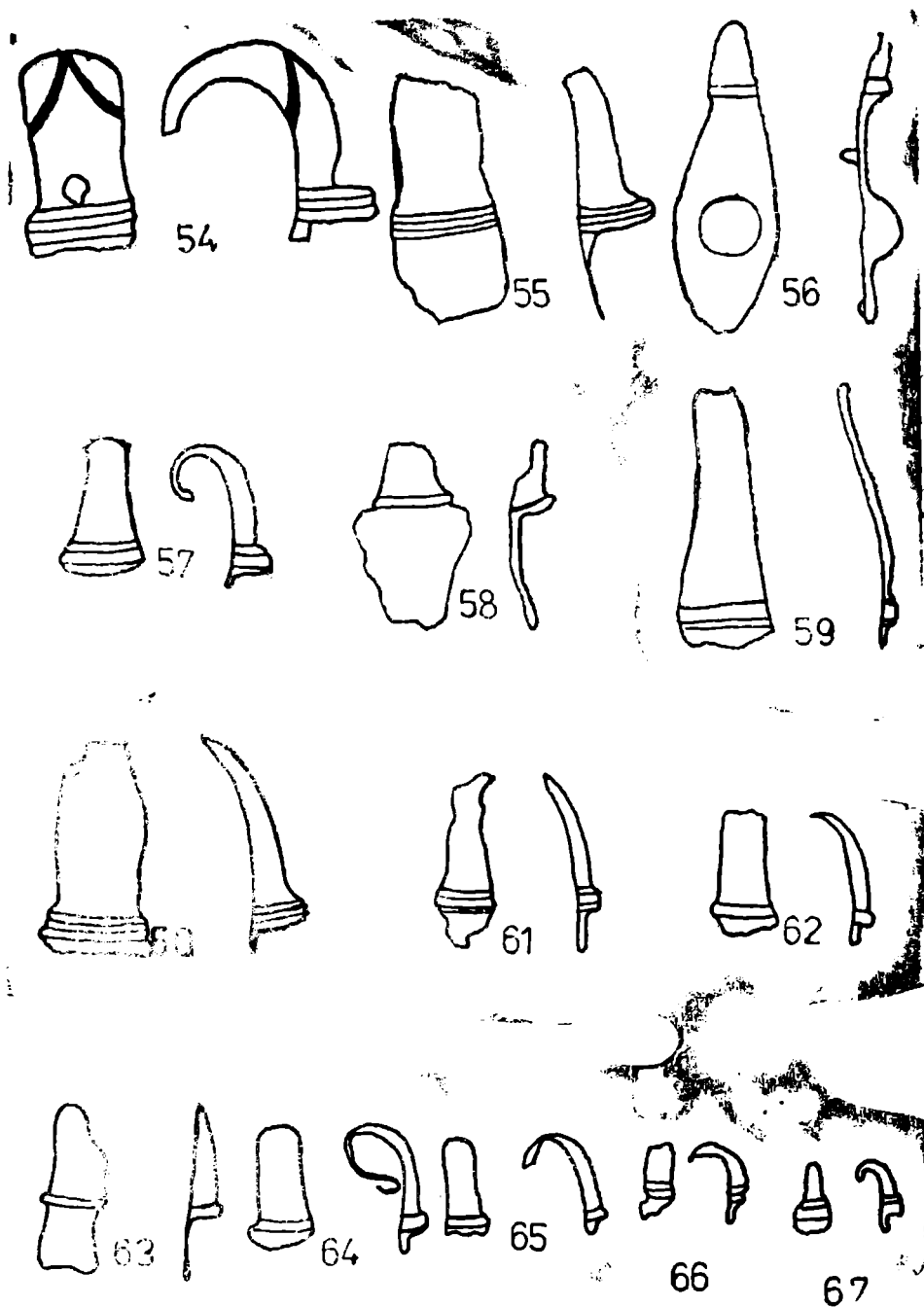

Fig. 6. 54—67. Carabiniere

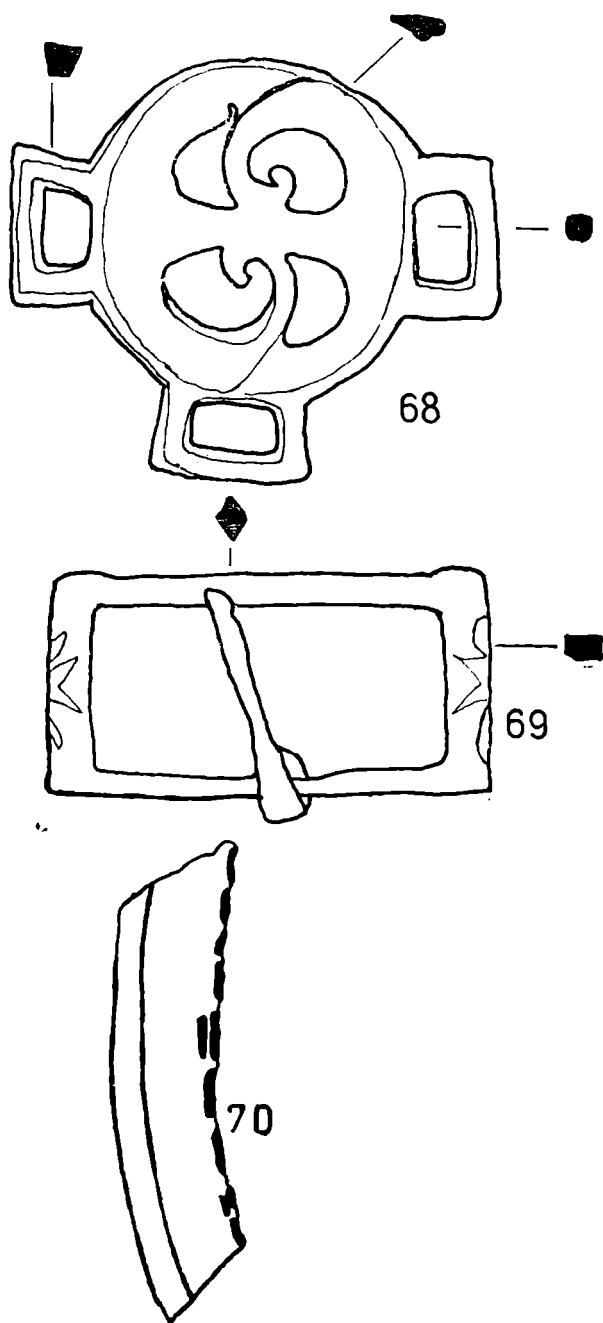

Fig. 7. 68. Distribuitor fix de curele; 6 . Cataramă rectangulară; 70. Ochelari de cal.

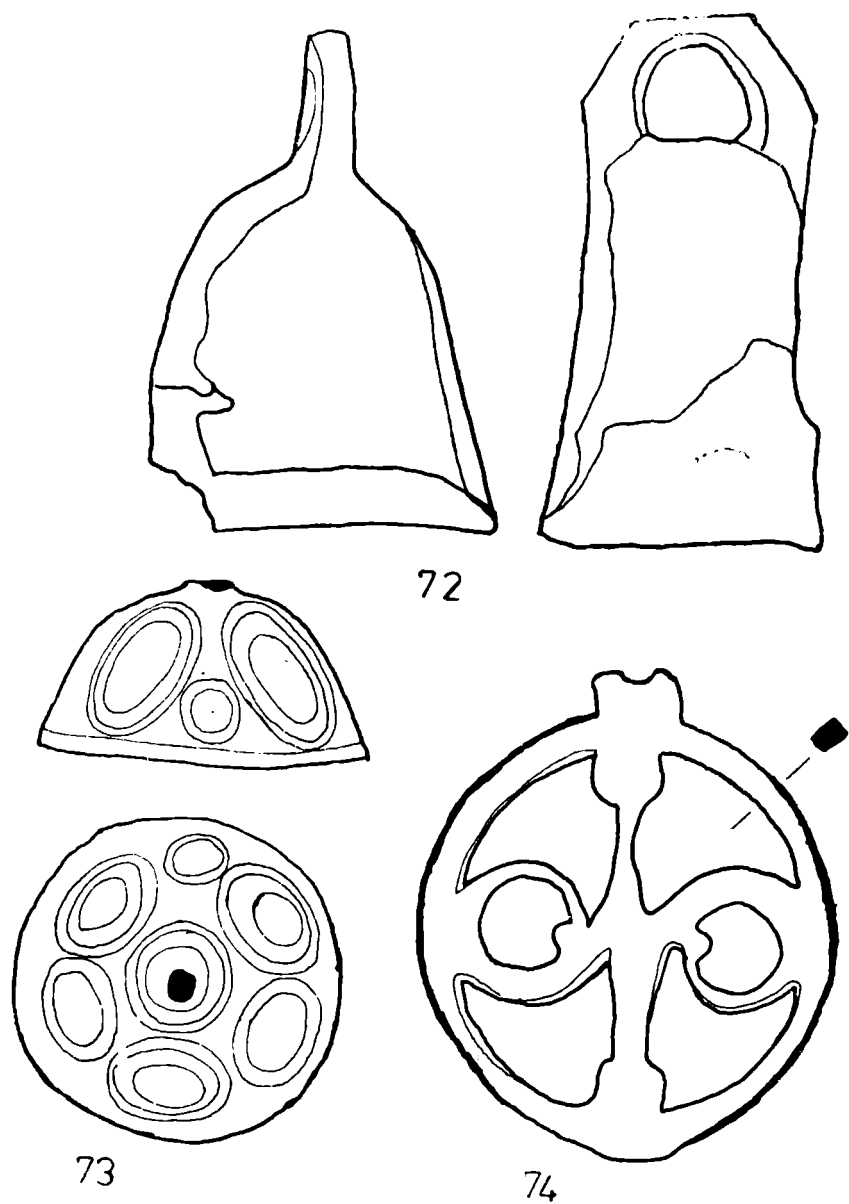

Fig. 8. 72—73. Clopoței (*tintinnabula*) ; 74. Pandativ circular

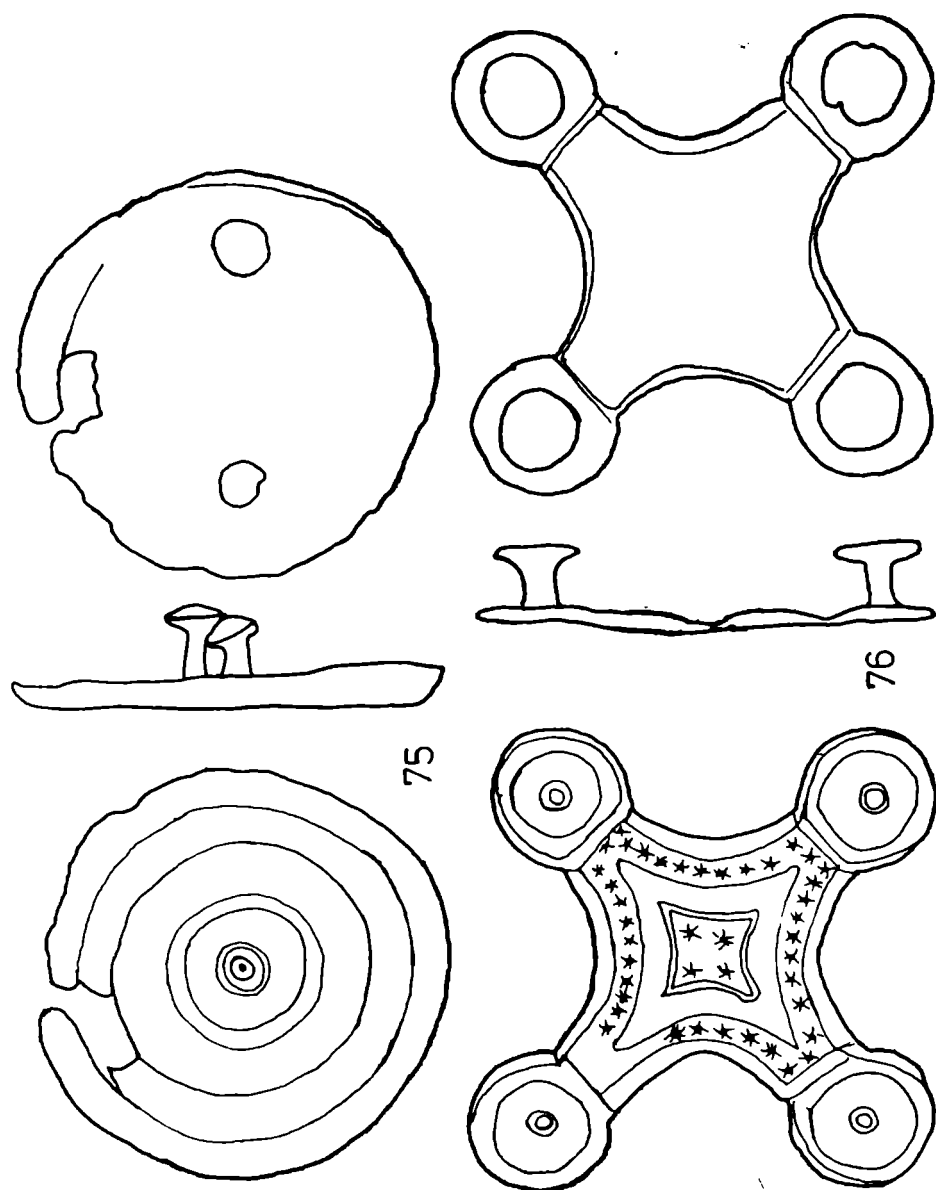

Fig. 9. 75. Aplică circulară; 76. Aplică romboidală emailată

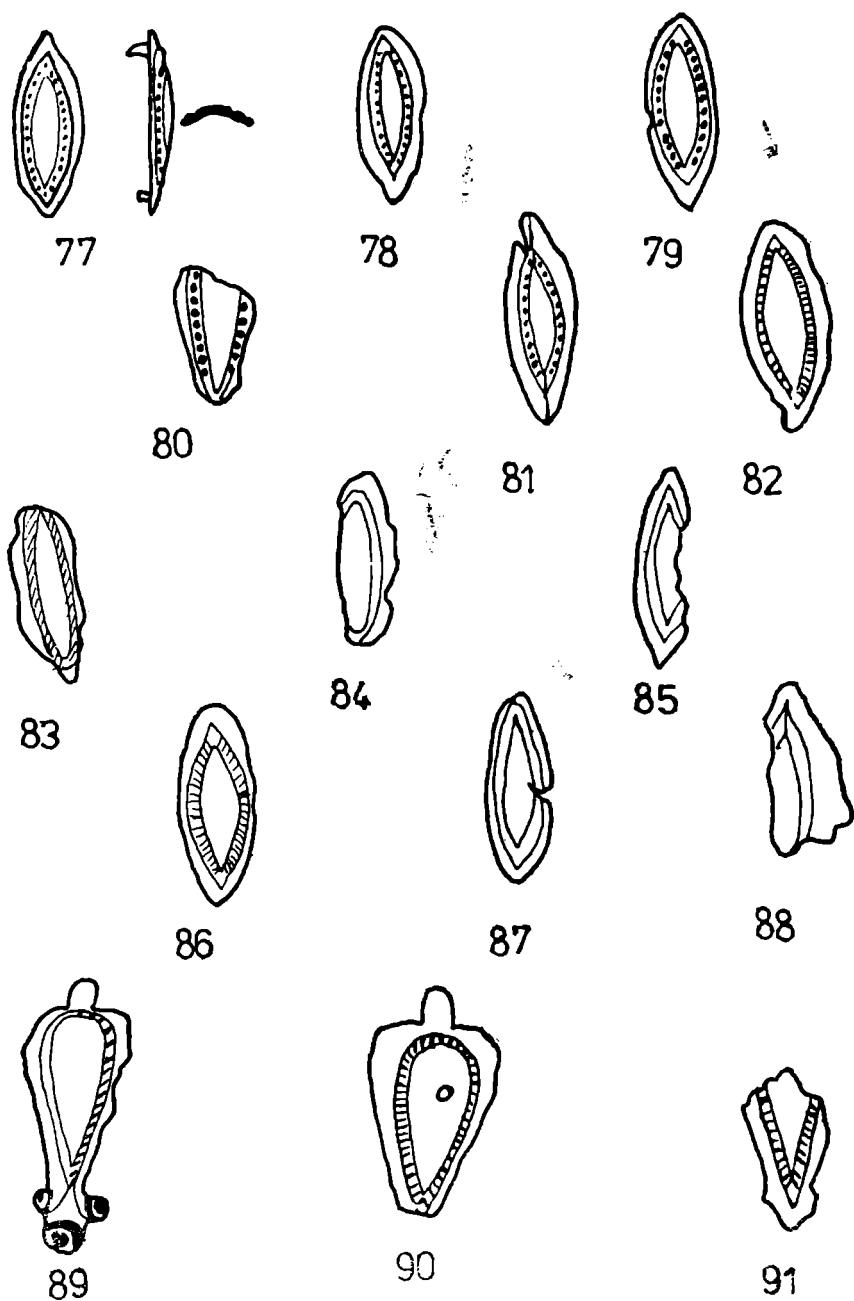

Fig. 10. 77–91. Aplici și pandantive în formă de sămbure dublu de migdală.

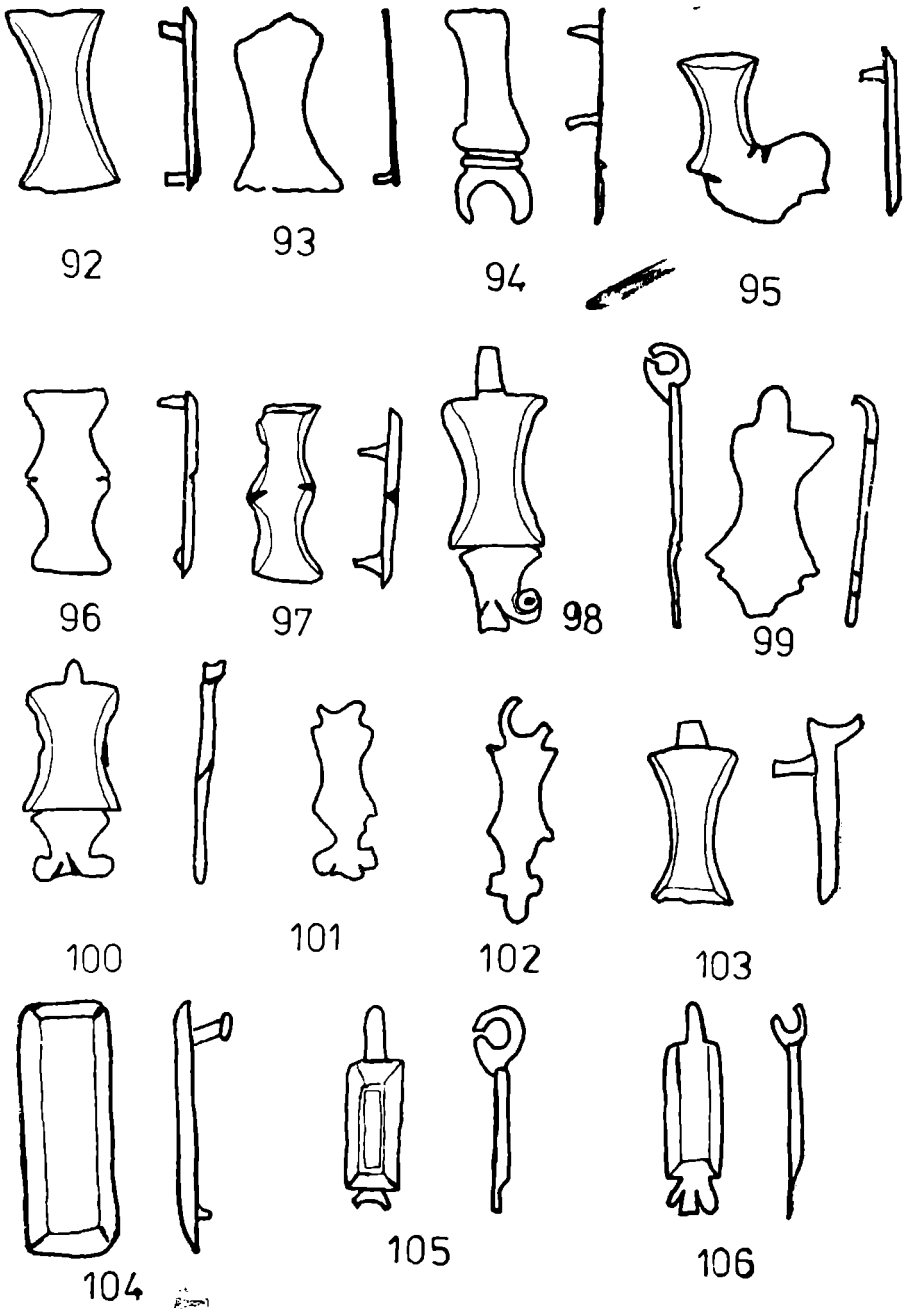

Fig. 11. 92—106. Aplici și pândative în formă de scut.

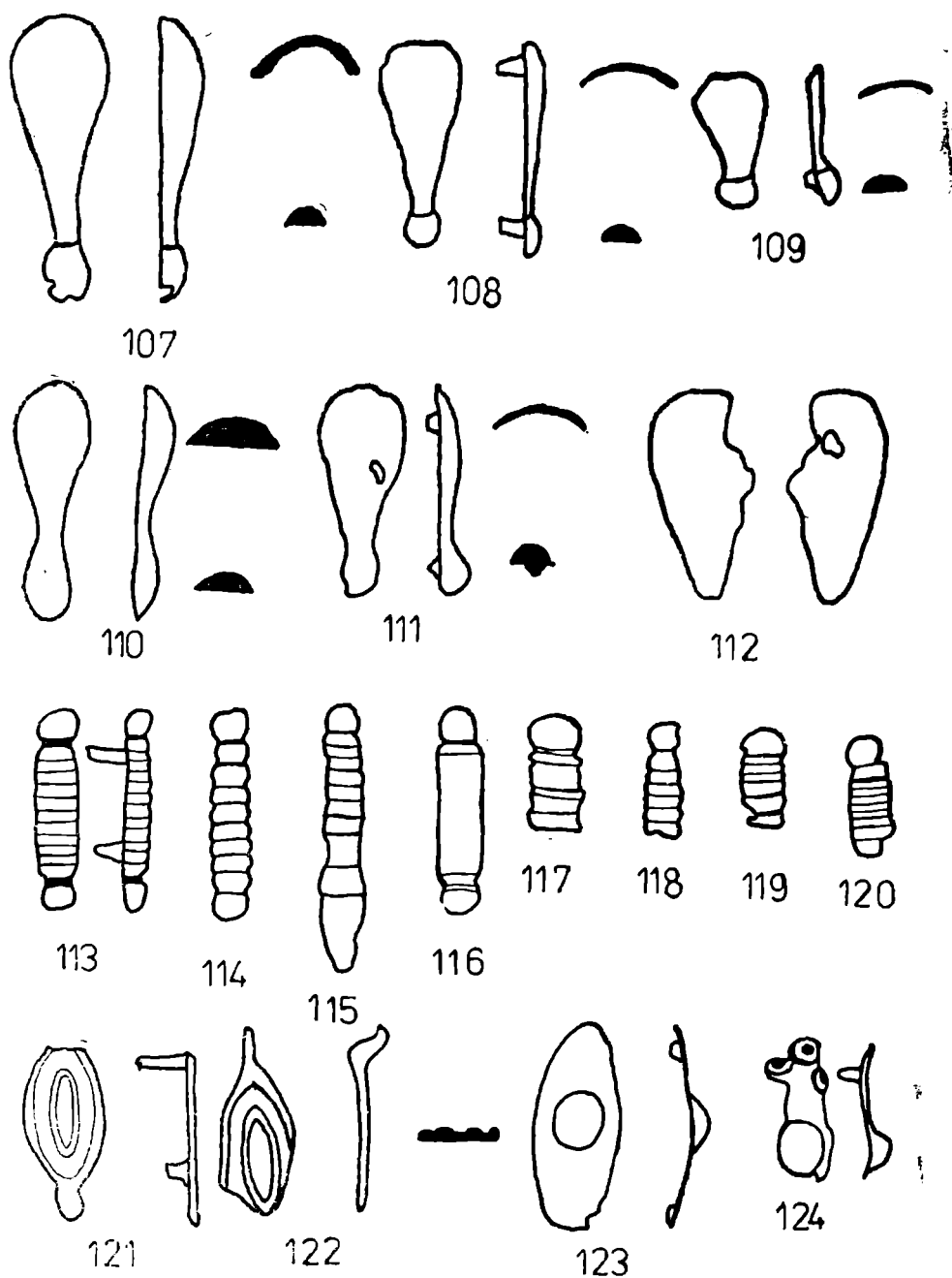

Fig. 12. 107-112. Aplici în formă de inimă; 113-120. Aplici lungi cu striații; 121-122. Aplică și pendentiv în formă de glob; 123-124. Aplici ovale cu protuberanțe centrale.

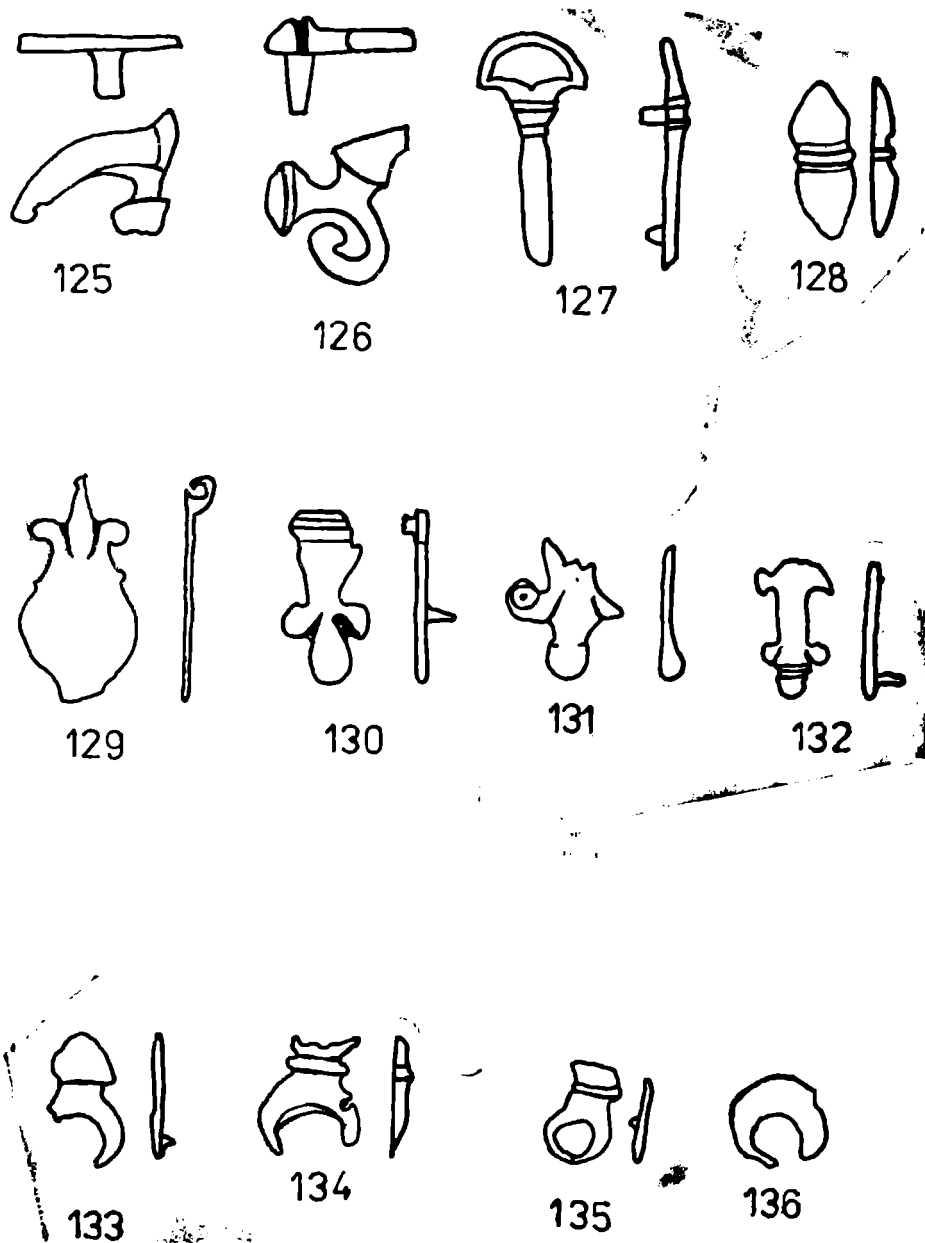

Fig. 13. 125—126. Aplici în formă de trompetă; 127. Aplică cu corpul terminat în *pelta*; 128. Aplică „phallică”; 12 — 136. Fragmente de aplici și pandantive.